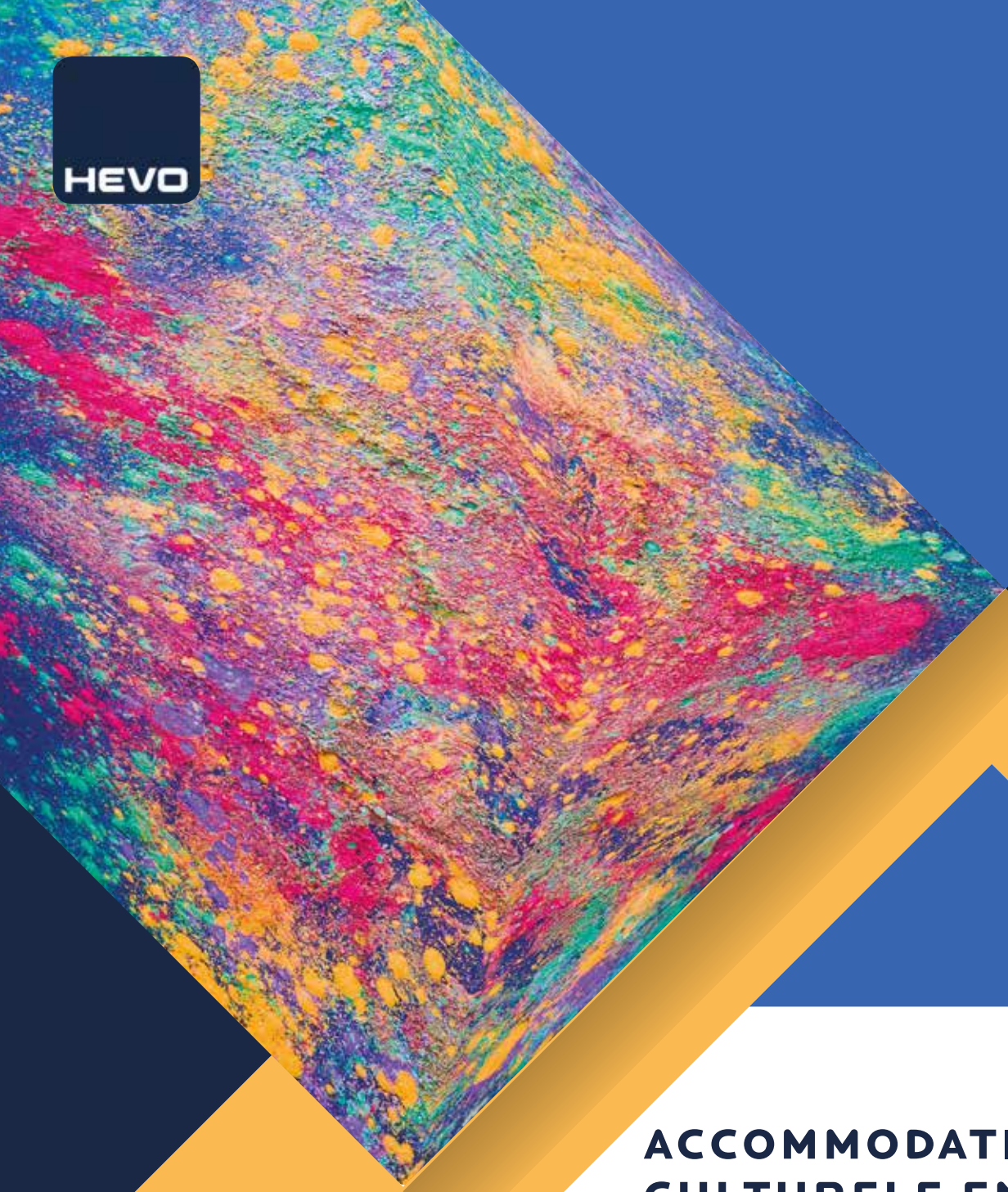

ACCOMMODATIEBELEID CULTURELE EN CREATIEVE SECTOREN ZWOLLE

Zwolle

Opdrachtgever:	Gemeente Zwolle
Datum:	19 februari 2020
Referentie:	1637402-0037
Auteur(s):	mevrouw I. van de Craats MSc - HEVO B.V. de heer drs. M.A. Otto MBA - HEVO B.V.

Inhoudsopgave

Samenvatting		**4**
Inleiding		**5**
1.	**Bestaande beleidslijnen gemeente en regio Zwolle**	**7**
1.1.	Profilering en focus	7
1.2.	Economisch perspectief	7
1.3.	Cultureel perspectief	8
1.4.	Creatief perspectief	9
1.5.	Geografisch perspectief	9
2.	**Trends en ontwikkelingen**	**11**
2.1.	Economisch perspectief	11
2.2.	Cultureel perspectief	13
2.3.	Creatief perspectief	14
2.4.	Geografisch perspectief	14
3.	**Behoeften en plannen**	**16**
3.1.	Introductie	16
3.2.	Economisch perspectief	17
3.3.	Cultureel perspectief	17
3.4.	Creatief perspectief	18
3.5.	Geografisch perspectief	20
4.	**Aanbod en vergelijking met benchmarksteden**	**22**
4.1.	Aanbod culturele accommodaties en creatieve industrie	22
4.2.	Gegevens accommodaties in Zwolle	25
4.3.	Spreiding culturele accommodaties en creatieve industrie	28
4.4.	Benchmark met Nederlandse steden	29
4.5.	Atelier- en broedplaatsenbeleid in andere Nederlandse steden	31
5.	**Ambities en uitgangspunten gemeente**	**33**
5.1.	Rol van de gemeente	33
5.2.	Een afwegingskader	33
6.	**Conclusies en aanbevelingen**	**36**
Verwijzingen		**37**
BIJLAGEN		**38**

Bijlage 1: gesprekspartners interviews 38
Bijlage 2: kernpunten visie Spoorzone 38
Bijlage 3: casestudy Zuidoost-Noord-Brabant (Brainport en Strijp-S) 39
Bijlage 4: benchmarkgegevens gemeente Zwolle 41
Bijlage 5: atelierhouders DOAS 42
Bijlage 6: spreiding creatieve sector 43
Bijlage 7: samenvatting atelierbeleid Eindhoven, Amsterdam en Nijmegen 44

Samenvatting

	VISIE	TRENDS & ONTWIKKELINGEN	BEHOEFTE & VRAAG
ECONOMISCH PERSPECTIEF	4e Economische regio NL Ontwikkeling top innovatiecentra Experimentele Hanzestad "economische en culturele turbo" Vestigingsklimaat versterken	Campusvorming in NL Nationaal economisch cultureel kerngebied "de supermetropool" Snelle ontwikkeling kenniseconomie Wisselwerking kenniswerk en economisch presteren Toenemende rol kunst & cultuur Pro-actief beleid gericht op een (innovatie)systeem	Het economische perspectief, de ambitie om als stad te groeien en de vierde economische regio van Nederland te worden, is mede de aanleiding geweest van de culturele ambitie.
CULTUREEL PERSPECTIEF	Een leven lang leren Hybride Productiehuis Verbinding tussen mensen & met de stad Verbreding en vernieuwing van het culturele aanbod Experiment & ernst	Regionale samenwerking Cross-overs Cultureel-omnivoor, kleinere achterban Hoge cultuurparticipatie (74% regio, 97% Zwolle) Potentiële uitbreiding Fraterhuis Plannen tweede locatie Museum De Fundatie met Cibap Zwolle is een sociale stad Kunstenaars vaker als zelfstandige aan de slag	Repetitieruimte voor langere tijd beschikbaar Kans op samenwerking met (theater)zalen in de regio Rol van gemeente om samenwerking met regio te faciliteren Samenwerking met Hanzesteden Theater als nieuwe plek voor ontmoeting, inspiratie Een grotere cultuurlocatie – evenementen & festivals Tekort aan expositieruimte Voor muziek: meer ruimte voor niches naast mainstream
CREATIEF PERSPECTIEF	Experiment: durven ontwikkelen & vernieuwen Triple Helix Broedplaatsen Aanjagers innovatiedistrict Brug MKB – artistieke/creatieve bedrijven	Toekomstig creatief professional wordt in Zwolle opgeleid Ontwikkeling creatieve industrie moet uit het creatieve onderwijs komen Stichting Ateliers Zwolle (SAZ) en Carex Cross-overs Meerdere makers op één locatie' Toenemende rol van technologie Met kunst & creativiteit 'de wijk in gaan'	Ruimte voor startups, ondernemers maar ook scale-ups Laagdrempelige, kleinschalige, eenvoudige ruimte Broedplaatsen die als netwerk fungeren, die cross-overs mogelijk maken en waar men elkaar ontmoet Ingroeihuur / startersvoucher Tijdelijke locaties inzetten Specifieke werkplaatsen gedeeld gebruiken
GEOGRAFISCH PERSPECTIEF	Triple Helix Campusvorming Knooppunt Noord NL en Duitsland Regiofunctie Spoorzone, toevoeging centrumgebied	Ontwikkeling Spoorzone als uitbreiding van de binnenstad Toename campusvorming in NL Logistieke positie en sterke topsectoren, OV terminal Vraagstukken overstijgen gemeentegrens Samenwerking wordt ook in regio gezocht Toenemende stedelijkheid (mondiale trend)	Nieuwe stedelijkheid, mix, incubator voor ondernemerschap Wens voor een creatief prikkelend stedelijk gebied 'Hot spots' die diversiteit aan de stad brengen Voor culturele en creatieve vestigingsplaatsen is bereikaarheid belangrijk Zwolle kan een koppeling zijn waar creative board en economic board samenkomen.

Inleiding

De gemeente Zwolle gaat groeien van 130.000 naar 140.000 inwoners, in de toekomst wellicht naar 160.000 inwoners, en heeft de ambitie om als regio Zwolle de vierde economische regio van Nederland te worden. Het huidige rapport adresseert een belangrijk vraagstuk bij deze ambitie: welke culturele infrastructuur hoort hierbij? Wat betekent deze economische ontwikkeling voor de regio? Wat is er nodig om Zwolle een geschikte en aantrekkelijke vestigingsplaats te maken om economische ontwikkeling te ondersteunen? En vooral: hoe kan de culturele en creatieve sectoren hiervoor worden ingezet en ondersteund?

De gemeente Zwolle droomt van een duidelijke culturele infrastructuur die ervoor zorgt dat er veel gebeurt in de stad, dat de consument keuzes heeft op cultureel vlak en waardoor de 'makers' uit de culturele en creatieve sectoren de verbinding met elkaar vinden.

Vraagstelling

De gemeente heeft behoefte aan een accommodatiebeleid dat bestaat uit drie hoofd-onderdelen:

- Onderdeel 1:
  Visie op de toekomst van de culturele en creatieve sectoren in Zwolle en uitgangspunten op hoofdlijnen voor de huisvesting daarvan, in het bijzonder de relatie tussen accommodaties en broedplaatsfuncties. Hierbij gaat het om een weergave van bestaande beleidslijnen, zicht op trends en ontwikkelingen en een blik op de behoefte die er is in de culturele en creatieve sectoren, met name op het gebied van accommodaties en broedplaatsen.
- Onderdeel 2:
  Een afwegingskader gebaseerd op de ambities en uitgangspunten (gebaseerd op de visie en desgewenst politiek gemotiveerd) waarmee men ook incidentele aanvragen kan beoordelen: wel of niet honoreren? Deze verzoeken komen het gehele jaar door binnen, maar een consistente afweging wordt op dit moment niet gemaakt.
- Onderdeel 3:
  Een accommodatieplan waarin vraag en aanbod over een lange periode 'gematcht' worden (min of meer vergelijkbaar met een Integraal Huisvestingsplan voor het onderwijs) en waarbij er een periodieke bijstelling plaats kan vinden,

DEFINITIE CREATIEVE INDUSTRIE: CULTURELE EN CREATIEVE SECTOREN

Het begrip 'creatieve industrie' is een breed begrip met uiteenlopende definities. In diverse (landelijke) rapporten worden onder de creatieve industrie zowel de meer kunstzinnige instellingen zoals musea en theaters gerekend, maar ook de creatieve dienstverlening zoals grafisch en industrieel ontwerp. Het CBS verdeelt de creatieve industrie in drie deelsectoren: *kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainment industrie* en *creatieve zakelijke dienstverlening.* In het huidige rapport wordt uitgegaan van het volgende:

Culturele sector: podiumkunsten, scheppende kunsten (o.a. schilderkunst, beeldhouwen), cultureel erfgoed (o.a. musea), film (filmtheater), live-entertainment.

Creatieve sector: muziekindustrie, grafisch en industrieel ontwerp, vormgeving en ontwerp (in brede zin, o.a. meubelontwerp, gebruiksvoorwerpen).

Bovenstaande definities zijn niet uitputtend, maar geven een indicatie van wat in het huidige rapport wordt bedoeld met de culturele en creatieve sectoren.

bijvoorbeeld jaarlijks of per collegeperiode. Dit derde onderdeel kan opgesteld worden met het huidige rapport als input.

Leeswijzer

In dit rapport wordt onderzocht welke culturele infrastructuur aansluit op de ambities van de gemeente en de regio Zwolle. Dit wordt onder andere onderzocht door te kijken naar het culturele en creatieve landschap van andere steden, zoals Eindhoven, Leeuwarden, 's-Hertogenbosch, Groningen en in mindere mate (beperkt beschikbare gegevens) Nijmegen. Er wordt onderscheid gemaakt tussen het economisch perspectief, het cultureel perspectief, het creatief perspectief en het geografisch perspectief. Benaderd vanuit deze vier perspectieven worden in hoofdstuk 1 de bestaande beleidslijnen van de gemeente en de regio Zwolle uiteengezet. In hoofdstuk 2 wordt geïnventariseerd welke trends en ontwikkelingen spelen op het gebied van de vier perspectieven. Hierin worden met name trends en ontwikkelingen die aansluiten bij de in hoofdstuk 1 omschreven visie meegenomen. In hoofdstuk 3 wordt de vertaalslag gemaakt naar behoeften en plannen. Daarbij gaat het om input voor nieuwe plannen die aansluiten bij de behoefte en om interessante plannen die al zijn gemaakt door de gemeente Zwolle. In hoofdstuk 4 wordt gekeken naar het huidige aanbod van verschillende typen accommodaties in Zwolle, bedrijven die actief zijn in de creatieve industrie in Zwolle, de spreiding hiervan en een vergelijking met beleid, aanbod en accommodaties in enkele andere Nederlandse steden. Hoofdstuk 5 zoomt in op concrete ambities en uitgangspunten van de gemeente en hoe deze kunnen leiden tot een afwegingskader voor het beoordelen van incidentele aanvragen op de korte termijn en voor het vormen van een accommodatiebeleid voor de langere termijn. Hoofdstuk 6 sluit af met algemene conclusies en aanbevelingen.

Bronnen

Om informatie in te winnen over de landelijke, regionale en gemeentelijke visie op cultuur en creativiteit zijn diverse beleidsdocumenten en visiedocumenten geraadpleegd. Om inzicht te krijgen in trends en ontwikkelingen binnen de culturele en creatieve sectoren zijn tevens meerdere onderzoeken bestudeerd.

Een belangrijke bron voor dit rapport bestaat uit ervaringen en inzichten van diverse organisaties en gezelschappen die geïnterviewd zijn. Hieruit is een duidelijk beeld gekomen van behoeften. Bijlage 1 geeft weer met welke gesprekspartners gedurende de periode september tot november 2019 gesprekken zijn gevoerd. Bevindingen uit deze gesprekken zijn verwerkt in het huidige rapport, met name in de invulling van hoofdstuk 2 (trends en ontwikkelingen) en hoofdstuk 3 (behoeften en plannen).

1. Bestaande beleidslijnen gemeente en regio Zwolle

De eerste stap in dit onderzoek is kijken naar wat er al op papier is gezet door de gemeente zelf en wat raakvlakken heeft met het accommodatiebeleid van de culturele en creatieve sectoren. In dit hoofdstuk worden de bestaande beleidslijnen van de gemeente Zwolle geïntroduceerd, benaderd vanuit vier perspectieven: het economisch perspectief, het cultureel perspectief, het creatief perspectief en het geografisch perspectief. In het bijzonder wordt aandacht besteed aan de rol die de culturele en creatieve sectoren (kunnen) spelen en welke ontwikkelingen in de gemeente en regio voorzien worden om de ambitie 'vierde economische regio van Nederland' waar te maken.

1.1. Profilering en focus

Het document dat de visie van Zwolle voor 2030 omschrijft opent met de zin *'Zwolle heeft het wel, maar laat het vaak niet zien'.* Dit is een kreet die een rode draad vormt in meerdere visie- en beleidsdocumenten die zijn opgesteld door en voor de gemeente Zwolle. Het verhaal van Zwolle moet krachtiger worden verteld. Er is al een groot aantal culturele voorzieningen in de stad, de stad heeft een prachtig historisch centrum en zit vol met creatieve talenten, maar laat deze schoonheid en de talenten niet genoeg zien. Deels kan dit komen omdat er onvoldoende broedplaatsen zijn waar talenten elkaar kunnen ontmoeten en zichzelf kunnen en durven ontwikkelen. In het coalitieakkoord van de gemeente Zwolle wordt over culturele ontwikkeling gesproken: door letterlijk en figuurlijk ruimte te bieden aan creativiteit en culturele initiatieven wordt de stad bruisender. Bovendien mist er een profilering, een focus: vanuit alle perspectieven moet duidelijk worden wat de kracht en het profiel is van Zwolle en hoe de verschillende sectoren daar vorm aan geven. Tot slot is het belangrijk dat inwoners van de stad meer met elkaar en met de stad worden verbonden. Hetzelfde geldt voor bedrijven en de creatieve industrie: een beter netwerk is nodig om te komen tot de geambieerde ontwikkelingen.

Economisch perspectief

1.2. Economisch perspectief

Het economisch perspectief heeft alles te maken met de ambitie van de gemeente Zwolle en de regio Zwolle om de vierde economische regio van Nederland te worden. Er zijn een aantal punten uit de visie van de gemeente Zwolle die specifiek gerelateerd zijn aan deze ambitie, vanuit een economisch perspectief:

- Het **versterken van het vestigingsklimaat** van Zwolle is, mede vanuit het economisch perspectief, zeer belangrijk. Hier gaat het om het bieden van goede dienstverlening aan ondernemers. Speciale aandacht gaat in Zwolle naar de speerpuntsectoren binnen de Economische agenda Regio Zwolle (2018-2022) (Gemeente Zwolle).

- **'Squaring the triangle'**, Zwolle heeft de ambitie om de vierde economische regio van Nederland te worden. Het is van belang dat hier een duidelijke ambitie en profilering aan worden gekoppeld (citymarketing). Hierbij moeten in ieder geval de DNA-waarden van Zwolle (Gunnen, Groeien en Grensontkennend) niet uit het oog verloren worden (Integrale citymarketing strategie 2030).
- De ontwikkeling van **'top innovatiecentra'** in Zwolle kan hand in hand gaan met economische ontwikkeling. Met top innovatiecentra wordt bedoeld het Polymer Science Park, Health innovation park, de Climate Campus en Enexis terrein. De visie is dat de innovatiecentra hoogwaardige technologische broedplaatsen worden met een scherp innovatief profiel en een hoge aantrekkingskracht en uitstraling (Janssen, 2018).

Cultureel perspectief

1.3. Cultureel perspectief

Bij de economische ambities van de gemeente Zwolle horen ook culturele ambities. Bij een stad en regio die zich profileert als 'de vierde economische regio van Nederland' horen ook een bepaalde culturele infrastructuur en een bepaald cultureel landschap. In deze paragraaf wordt de visie van de gemeente en regio Zwolle vanuit het cultureel perspectief toegelicht.

- Educatie en cultuur komen samen in **cultuureducatie** in het profiel van de stedelijke cultuurregio Zwolle (LA group, 2018). Jong geleerd, oud gedaan; kinderen moeten op jonge leeftijd in contact worden gebracht met kunst en cultuur om de 'makers van de toekomst' te creëren. Cultuureducatie draagt bij aan de ontwikkeling van creativiteit en is een pre-conditie voor effectief cultuurbeleid. Hier speelt onder andere het Hybride Productiehuis een belangrijke rol.
- Ook **verbinding** is een sleutelwoord in het profiel van de stedelijke cultuurregio. Verbinding tussen kunst en creatief onderwijs, verbinding met kunst en de leefomgeving van jongeren en volwassenen en middels kunst verbinding zoeken in de wijk (LA group, 2018). Het is hierbij belangrijk dat cultuur uitnodigend en laagdrempelig wordt gemaakt, waar ook de diverse verbindingen en het sociale karakter van Zwolle aan bijdragen.
- Een uitgangspunt voor het nieuwe cultuurstelsel van het ministerie OCW is **verbreding en vernieuwing**; een uitbreiding van het culturele aanbod. Dit betekent meer genres, nieuwe spelers en een breder publiek bereiken.
- Twee onderscheidende kernwaarden voor de regio Zwolle zijn experiment en ernst. Experiment staat voor vernieuwing, vrijheid, ruimte, durf. Ernst staat voor de innerlijke noodzaak en continue zoektocht naar inhoud, waarheid en kern. De combinatie hiervan uit zich in de serieuze volksaard, maar het wel durven te gaan voor vernieuwing.

Creatief perspectief

1.4. Creatief perspectief

Ook benaderd vanuit het creatief perspectief zijn er een aantal aspecten van die visie van Zwolle te belichten. Creatieve industrie in een stad levert een belangrijke bijdrage aan economische ontwikkeling. Zwolle is nu al een belangrijke vestigingsplaats voor creatieve industrie, die gezien wordt als een groeisector (Integrale citymarketing strategie 2030). Zwolle is tevens de plek waar de creatieve professional van de toekomst wordt opgeleid, in een reeks van belangrijke creatieve opleidingen. Met name mbo-opleidingen bij Cibap en het Deltion College en hbo-opleidingen bij ArtEZ spelen hier een belangrijke rol.

- De kernwaarde **experiment**, het durven ontwikkelen en vernieuwen, is van toegevoegde waarde voor de ontwikkeling van de creatieve industrie in Zwolle.
- In het coalitieakkoord van de gemeente Zwolle wordt genoemd dat het belangrijk is om ruimte te bieden voor jonge en innovatieve kunstenaars en culturele ondernemers (Gemeente Zwolle). Het is belangrijk dat er voldoende broedplaatsen zijn in Zwolle, waar ruimte voor creativiteit is, wat vooruitgang mogelijk maakt.
- **Creativiteit en cultuur** zijn belangrijke aanjagers voor het vormen van een innovatiedistrict waar in Triple Helix wordt samengewerkt (Gemeente Zwolle, 2018).
- Door de gemeente wordt verondersteld dat er behoefte is aan **brugfuncties** tussen het mkb en de artistieke en creatieve bedrijven die in een broedplaats zijn ondergebracht (Afdeling Kunst & Cultuur gemeente Zwolle, 2019).

CREATIEVE OPLEIDINGEN IN ZWOLLE

Er is in Zwolle een groot aanbod aan opleidingen in de creatieve industrie. Creatieve opleidingen, hbo en mbo, worden aangeboden door ArtEZ, Cibap, Hogeschool Windesheim, Deltion College en Landstede MBO. In totaal volgen ongeveer 5.500 studenten deze opleidingen. Hiervan studeren de meesten in de sub-sector Media & Entertainment (met name journalistiek, mediavormgever en gamedesigner). Gemiddeld zijn er jaarlijks 1.000 afgestudeerden van mbo-opleidingen en 450 afgestudeerden van hbo-opleidingen (Hemm, 2017). De leerling-gegevens dateren uit 2013, maar wijken slechts licht af van de situatie in 2017, toen het rapport Hemm werd uitgebracht. Er is een inschatting gemaakt van het aantal afgestudeerden per jaar dat gaat werken in de regio Zwolle. Van de mbo-studenten zijn dit er naar verwachting 40 per jaar. Wat opvalt is dat 65% van de mbo-studenten doorstroomt naar hbo, terwijl dit percentage landelijk slechts 38% is. Van de hbo-studenten aan de creatieve opleidingen in Zwolle start circa 60% van de afgestudeerden in de regio. Dit zijn ongeveer 120 afstudeerders (Hemm, 2017).

Geografisch perspectief

1.5. Geografisch perspectief

Binnen het geografisch perspectief is er onderscheid tussen verschillende lagen: de binnenstad, rondom de stad en de regio/het verzorgingsgebied:

- Samenwerkingsverbanden zoals **Triple Helix** en **campusvorming** worden met name geambieerd in de ontwikkeling van de Spoorzone, de uitbreiding van de binnenstad. Deze samenwerkingsverbanden hebben ook een geografische component; campusvorming betekent dat onderwijsinstellingen en bedrijven zich zouden moeten clusteren.

- Vanuit het geografisch perspectief heeft Zwolle niet alleen een **regiofunctie**, maar fungeert de stad in zekere zin als knooppunt van Noord-Nederland, met een blik op Duitsland. Zwolle kan gezien worden als **oostelijke Randstad**; een balkon op het oosten van de Randstad.
- Een belangrijk onderdeel van de visie op de ontwikkeling van Zwolle, vanuit het geografisch perspectief, is **de Spoorzone**, een uitbreiding van het centrumgebied. Enkele kernpunten die zijn geformuleerd in de visie op de Spoorzone zijn vermeld in bijlage 2.

2. Trends en ontwikkelingen

In dit hoofdstuk worden trends en ontwikkelingen, landelijk, regionaal en specifiek voor Zwolle, omschreven in het kader van de vier perspectieven: economisch, cultureel, creatief en geografisch.

Economisch perspectief

2.1. Economisch perspectief

Vanuit het economisch perspectief zijn er diverse, met name landelijke, trends en ontwikkelingen van belang in relatie tot het huidige onderzoek naar de culturele en creatieve sectoren in Zwolle:

- De **toenemende rol van kunst en cultuur** voor economische ontwikkeling lijkt breder erkend te worden dan in het verleden. Ook het interstedelijk bereikbaarheidsnetwerk speelt een belangrijke rol (uit onderzoek blijkt dat kenniswerkers cultureel aanbod vaak kunnen 'lenen' van andere steden en regio's, mits die goed bereikbaar zijn) (Ruimtelijk Economisch Atelier Tordoir, 2017). Hoewel cultuur niet een zelfstandige beleidsknop is om aan te draaien wanneer men de regionale economie wil stimuleren, speelt het samen met bereikbaarheid wel een grote rol. De goede bereikbaarheid van Zwolle kan in combinatie met ontwikkeling in de culturele en creatieve sectoren dus zeer kansrijk zijn vanuit economisch oogpunt.
- **Campusvorming** (een clustering van onder andere onderwijs, bedrijvigheid, productie) is een fenomeen dat landelijk in populariteit toeneemt. In algemeenheid speelt hierbij dat samenwerking tussen deze organisaties en instellingen complex is, maar vanuit economisch perspectief van toegevoegde waarde.
- Langs de lijnen Amsterdam-Utrecht-'s-Hertogenbosch-Eindhoven en Amsterdam-Amersfoort-Stedendriehoek/Zwolle is een gebied zichtbaar dat fungeert als nationaal economisch en cultureel kerngebied: 'de supermetropool'. Hier is sprake van een relatief **snelle ontwikkeling van de kenniseconomie**, er bestaat een **wisselwerking tussen kenniswerk en economisch presteren**.

Succesvol beleid in economisch groeiende stedelijke regio's

Door het Planbureau voor de Leefomgeving is een beleidsstudie uitgevoerd: 'Stedelijke regio's als motoren van economische groei. Wat kan beleid doen?' (Planbureau voor de Leefomgeving, 2017). In deze studie worden een aantal succesfactoren van beleid in stedelijke regio's met economische groei onderzocht. Wat voornamelijk volgt is een uitleg van het belang om de juiste 'beleidsmix' te vinden rond een gemeenschappelijk doel. Het is belangrijk dat dit doel aansluit bij de economische structuur en de dynamiek van de regio. Het is belangrijk om te innoveren en diversifiëren vanuit de reeds bestaande structuren. Het gaat dan om het combineren van huidige sterkten maar ook om een focus op transformatie naar nieuwe activiteiten en technologieën.

Robuuste factoren die economische groei kunnen stimuleren zijn human capital (goed gekwalificeerde beroepsbevolking), een aantrekkelijk woon-werkklimaat en voorzieningen-niveau (onderwijs, cultuur etc.) en goede bereikbaarheid. Belemmeringen voor economische groei zijn onder andere hoge kosten voor levensonderhoud, vervuilde lucht en geluidsoverlast.

In succesvolle steden (Nederlandse voorbeelden zijn Eindhoven en Amsterdam) is het beleid de laatste jaren opgeschoven van fysiek beleid (ruimtelijke planning en infrastructuur) naar beleid dat zich richt op een totaal (innovatie)systeem. De beleidsmix is gespecificeerd naar de regionale context, waarbij ondernemerschaps-, cluster-, kennis- en innovatiebeleid belangrijke elementen zijn geworden. Via deze beleidsmix hebben regionale overheden bijgedragen door massa te creëren rond in de regio opkomende kansrijke nieuwe economische activiteiten en door vernieuwingsimpulsen in voor de regio sterk vertegenwoordigde sectoren. Het beleid is te typeren als ‘backing the challengers’. Vernieuwing wordt gestimuleerd binnen de huidige structuur, maar ook uitdagers van de gevestigde orde worden gestimuleerd. Belangrijk is dat instituties sterk zijn en meebewegen. Deze komen tot stand in publiek-private, meerlaagse en cross-sectorale samenwerking. Instituties zijn proactief en adaptief en overheden zijn in staat om deze voortdurend aan te passen.

Casestudy Zuidoost-Noord-Brabant (Brainport Eindhoven)

Als onderdeel van het onderzoek door het Planbureau voor de Leefomgeving naar succesvol beleid in regio’s met een groeiende economie is een casestudy gedaan naar het succes van Brainport Eindhoven (Planbureau voor de Leefomgeving, 2017). Zie bijlage 3 voor een samenvatting van dit onderzoek. De kernelementen uit het onderzoek worden in deze alinea benoemd.

- Aan het succes van Brainport Eindhoven liggen ten minste vier factoren ten grondslag:
  - De proactieve rol van beleid.
  - Het cluster van kennisintensieve bedrijven.
  - De kennisinfrastructuur.
  - De dynamiek in het ondernemerschap.

  Eén van de lessen die kunnen worden geleerd uit de ontwikkeling van Brainport Eindhoven is dat de interactie op de campus leidde tot nieuwe innovaties.
- Bedrijven en instellingen konden samen met partners projecten indienen en subsidies verwerven, waardoor onderling vertrouwen en samenwerking toenamen. De contacten binnen de driehoek overheid-bedrijfsleven-kennisinstellingen waren intens en gebaseerd op onderling vertrouwen.
- Ook het vergroten van de ‘quality of place’ van de stad Eindhoven heeft een rol gespeeld om de economie en cultuur te ondersteunen. Er werd een concept ontwikkeld om leegstaande panden geschikt te maken voor startende bedrijven in de creatieve sector.

- Het succes van Strijp-S Eindhoven (herontwikkeling van industrieterrein tot hotspot):
  - Met name kleinere bedrijven in de creatieve industrie en technologie.
  - Betaalbare huur, flexibele contracten.
  - Focus op netwerkvorming.
  - Gedeelde faciliteiten die voor samenwerking zorgen.
  - Groot aantal publieke functies in plinten van gebouwen.

  Er wordt nadrukkelijk benoemd dat het voor een ontwikkeling als die van Strijp-S van groot belang is om een lange adem en lef te hebben en om zeer goed samen te werken met alle betrokken partijen.

Cultureel perspectief

2.2. Cultureel perspectief

Vanuit het cultureel perspectief is ook een groot aantal trends en ontwikkelingen zichtbaar.

- Met het profiel van de stedelijke cultuurregio is een eerste stap gezet in **regionale samenwerking** op het gebied van de culturele sector. Hoewel het uitgebrachte document niet bij alle partijen de juiste snaren raakt, komt er een duidelijke wens van samenwerking naar voren.
- De consument van kunst en cultuur ontwikkelt zich tot **'cultureel omnivoor'**. De publieks-samenstelling verandert, dit merken de organisaties en instellingen vanuit verschillende disciplines. Met name in stedelijke regio's wordt de culturele achtergrond van de consument meer divers. Het publiek wil onderdompeling, sfeer en sensatie. Tevens laat het publiek zich niet meer binden, consumenten sluiten vaker incidenteel aan bij verschillende culturele uitingen. Cultuurinstellingen missen dit in het kleiner worden van de vaste achterban.
- **Cross-overs** in de culturele sector (en ook in de creatieve sector) zijn steeds meer zichtbaar. Er wordt bijvoorbeeld vaker gezocht naar partners buiten de culturele sector en instellingen en kunstenaars gaan verbindingen aan die grenzen van disciplines overschrijden.
- Er is in Zwolle sprake van een gemiddeld **hoge cultuurparticipatie**. Onder andere de succesvolle attracties zoals Het Fraterhuis en Museum De Fundatie dragen hieraan bij (LA group, 2018).
- **Potentiële uitbreiding van Het Fraterhuis** is ook een ontwikkeling die belangrijk is om te benoemen (Film Kennis Centrum, 2019). Het Fraterhuis loopt erg goed, zeker als je de bezettingsgraad van het filmtheater vergelijkt met in grootte vergelijkbare filmtheaters in Nederland. Vaak leidt capaciteitsuitbreiding tot groei, Het Fraterhuis is ook gegroeid zonder uitbreiding. Een uitbreiding zou meer ruimte geven voor maatwerk in programmering.
- Er liggen ook plannen voor een **tweede locatie voor Museum De Fundatie**, in samenwerking met Cibap en ArtEZ. Zie voor meer informatie hierover de strategische agenda Spoorzone Zwolle (Gemeente Zwolle, 2018).
- **Cultureel ondernemerschap**, kunstenaars gaan tegenwoordig vaker als zelfstandige aan de slag (Raad voor Cultuur, 2015).

Creatief perspectief

2.3. Creatief perspectief

Vanuit het creatief perspectief zijn de volgende trends en ontwikkelingen relevant:

- In Zwolle wordt de **toekomstig creatief professional** opgeleid bij meerdere creatieve opleidingen. Zwolle heeft met name hele goede mbo-opleidingen; Cibap is al meerdere jaren de beste creatieve mbo van Nederland. Zwolle heeft niet de industriële geschiedenis zoals Eindhoven, waar de creatieve industrie op in kan haken. Daarom zou de ontwikkeling van de creatieve industrie in Zwolle uit het creatieve onderwijs moeten komen.
- **Stichting Ateliers Zwolle (SAZ)** en **Carex** verhuren (leegstaande) panden ten behoeve van ateliers voor kunstenaars en ondernemers in de culturele en creatieve sectoren.
- Er zijn reeds verschillende broedplaatsen/creatief verzamelgebouwen aanwezig in Zwolle. De Creatieve Coöperatie Zwolle beheert drie locaties (Rieteweg 10, de Esdoornlaan en de Grote Voort) en Stichting Archimedes verhuurt gebouw Eureka in Assendorp aan creatief ondernemers. Een nadeel aan deze locaties is dat zij niet fungeren als 'knooppunt' in de creatieve industrie. Zij organiseren geen of weinig bijeenkomsten om de creatieve industrie te verenigen.
- De **cross-overs** zoals benoemd in paragraaf 2.2, het cultureel perspectief, spelen vanuit het creatief perspectief een even belangrijke rol.
- Creatief ondernemers gaan vaker werken in creatieve netwerken met **meerdere makers op één locatie**.
- Ook **machines** worden ingezet voor het creatieve werk. Op broedplaatsen worden werkplaatsen gerealiseerd waar men gedeeld gebruik kan maken van diverse machines.
- Er is een **toenemende rol van technologie** zichtbaar, waarbij bijvoorbeeld ambacht en technologie worden verbonden.

Geografisch perspectief

2.4. Geografisch perspectief

Omschrijving trends en ontwikkelingen:

- De ontwikkeling van de **binnenstad als aantrekkelijk gebied** voor de toerist en de inwoner speelt een belangrijke rol vanuit het geografisch perspectief. Onder andere het Celekwartier is een plek die in de toekomst als culturele hotspot zou kunnen fungeren.
- Vanuit het geografisch perspectief zijn de ontwikkelingen in de **Spoorzone** veelbelovend. Het lastige is dat er weinig gebouwen zijn in de Spoorzone die zich lenen voor creatieve industrie. Er spelen momenteel al enkele ontwikkelingen. Zo is er bijvoorbeeld sprake van een samenwerking tussen Museum De Fundatie, Cibap en ArtEZ in de Spoorzone. Het droombeeld vanuit culturele en creatieve perspectieven is dat zich in de Spoorzone een mengelmoes van culturele en creatieve instellingen en ondernemers vestigt. Verschillende disciplines zouden elkaar kunnen ontmoeten en samenwerkingen aan kunnen gaan.

- De toenemende populariteit van **campusvorming**, zoals reeds benoemd in paragraaf 2.1, economisch perspectief, heeft ook geografische gevolgen. Instellingen die campus-vorming ambiëren zullen zich geografisch gaan clusteren.
- Logistiek gezien heeft Zwolle een **sterke geografische locatie**. Ook fungeert Zwolle als OV-terminal van het noorden. In Zwolle komen elk half uur treinen aan uit acht richtingen en steeds meer passagiers maken een overstap in Zwolle. Station Zwolle vormt een onmiskenbare schakel tussen Noord-Nederland en de Randstad.
- **Vraagstukken van samenwerking overstijgen de gemeentegrens**, er wordt steeds meer gesproken over de regio Zwolle en ‘groot Zwolle’. Geografisch gezien kan dit betekenen dat bijvoorbeeld bereikbaarheid in toenemende mate van belang is.
- De mondiale trend van **toenemende stedelijkheid**, het gegeven dat steeds meer mensen in de stad (gaan) wonen, is van invloed op hoe je geografisch gezien omgaat met de stad. Meer mensen in de stad betekent uiteindelijk een groter aantal mensen per vierkante meter. Een hogere dichtheid van bevolking vraagt ook iets van het aanbod en de situering van culturele en creatieve faciliteiten in de stad.

3. Behoeften en plannen

3.1. Introductie

Vanuit de visie, trends en ontwikkelingen en met name vanuit de interviews met de wethouder en diverse culturele en creatieve instellingen, kunnen voor de verschillende perspectieven diverse behoeften en enkele plannen worden genoemd.

Behoefte aan beleid

Vanuit de gemeente zijn er diverse beleidsstukken en/of visies opgesteld ten aanzien van de culturele en creatieve sectoren. Voorbeelden zijn het profiel van de stedelijke cultuurregio, het ecosysteem en gemeentelijk beleid van Stichting Ateliers Zwolle. Een punt dat meermalen aan de orde gesteld is door culturele en creatieve instellingen in Zwolle (en tevens in het rapport van Hemm) is het volgende: er is vraag naar aanvullend specifiek beleid en een eenduidige visie ten aanzien van huisvesting voor starters en start-ups in de creatieve industrie en ten aanzien van atelierruimten en broedplaatsen in zijn algemeenheid. Deze specifieke behoefte sluit aan bij de motivering achter het huidige onderzoek. Het huidige rapport met het afwegingskader in hoofdstuk vier dient in deze behoeften te voorzien.

In dit hoofdstuk wordt omschreven welke behoefte er is bij de creatief ondernemers, culturele instellingen en andere doelgroepen in de culturele en creatieve sectoren. Om de culturele en creatieve ambities te behalen wordt de gemeente Zwolle vanuit meerdere hoeken uitgedaagd om *keuzes* te maken en daar nadrukkelijk voor te gaan. Dit kan zij doen door te kiezen voor een profilering en door een helder perspectief te creëren.

Flexibiliteit in regelgeving

In zijn algemeenheid is de wens uitgesproken dat er meer flexibiliteit komt in de regelgeving. Het gaat er hier met name om dat de gemeente meer in moet gaan op initiatieven en dat zij de ontwikkeling van de culturele en creatieve sectoren beter moet ondersteunen. Flexibiliteit in regelgeving kan hierbij helpen. De mogelijkheden van de gemeente zijn overigens beperkt en zij dient zich te bewegen binnen het wettelijk kader van bijvoorbeeld het Bouwbesluit en de (toekomstige) Omgevingswet.

Relatie met onderscheidende kernwaarden experiment en ernst

De cultuur in Zwolle is als volgt: keurig, netjes, goed georganiseerd en sociaal. Alles ziet er netjes uit, maar is ook gedempt en gematigd. Als je de ambitie hebt om echt grootstedelijk te worden, dan heb je als stad ook lef en meer van de “rafelranden” nodig. De rafelranden zijn er al voor een deel, bijvoorbeeld in de Grote Voort en Rieteweg 10 (locaties ateliers van Creatieve Coöperatie). Onderscheidende kernwaarden van de regio Zwolle zijn, zoals volgt uit het profiel van de stedelijke cultuurregio, experiment en ernst. Bovendien is de volksaard om niet heel snel jezelf te presenteren. Zwolle zou ontwikkelingen wat meer los moeten laten, zaken wat meer laten gebeuren. Kies er bijvoorbeeld voor om voor een bepaald gebied een ‘laissez-faire’ beleid te voeren, je er als gemeente zo min mogelijk mee te bemoeien. De uitdaging zit hem hier in het samenbrengen van ernst en experiment.

Urgentie
Er is nu ‘momentum’ in Zwolle. Zwolle heeft gedurende het laatste decennium op cultureel vlak een forse ontwikkeling doorgemaakt. Landelijk draait de economie goed. Dus met de ‘trekkers van nu’ bij de culturele en creatieve instellingen moet de gemeente doorpakken door een helder perspectief te bieden. Nu is het tijd om de ‘legacy’ van de drijvende krachten achter de groeicurve te bestendigen. Mocht het economisch sentiment in de (nabije) toekomst negatief worden, dan loopt men in Zwolle het risico dat de groeicurve afvlakt en dat nieuwe initiatieven bevriezen.

Economisch perspectief

3.2. Economisch perspectief

Het economisch perspectief, de ambitie om als stad te groeien en de vierde economische regio van Nederland te worden, is mede de aanleiding geweest voor de culturele ambitie. Hierbij is een belangrijke kanttekening dat kunst nog altijd wordt benaderd vanuit de intrinsieke waarde en niet enkel vanuit de toegevoegde waarde voor het economisch belang. De behoeften en plannen vanuit het economisch perspectief uiten zich met name in de culturele en creatieve ambities om het vestigingsklimaat van Zwolle passend te maken bij de beoogde groei en economische ontwikkeling. Vanuit het economisch perspectief is de belangrijkste vraag om te beantwoorden de volgende: welk cultureel en creatief landschap past bij de groei- en economische ambities van Zwolle?

Cultureel perspectief

3.3. Cultureel perspectief

Met name vanuit de interviews met diverse culturele instellingen (Kameroperahuis, Zwolse Theaters, Stichting Allemaal Zwolle, Museum De Fundatie) volgen een aantal behoeften vanuit het cultureel perspectief.

- **Repetitieruimte** die voor langere tijd (enkele weken tot enkele maanden) in gebruik kan worden genomen door bijvoorbeeld een productiehuis. Momenteel zijn er in Zwolle bijna geen zalen waar een gezelschap voor langere tijd een decor kan laten staan om te repeteren. Zwolse Theaters geeft bijvoorbeeld aan dat de zalen in Odeon en De Spiegel hiervoor te lang bezet zijn. Er ligt een kans om dit probleem op te lossen middels en nauwe samenwerking met de regio en gedeeld gebruik van zalen. In Zwolle en in de kernen rondom Zwolle zijn elf (professionele) locaties met meerdere zalen. Via een efficiënte samenwerking zou het mogelijk kunnen zijn om met deze zalen een gevarieerd aanbod te creëren in de regio en tegelijkertijd een vaste ruimte te bieden aan gezelschappen om te repeteren. Een uitdaging hierbij is dat men de wens om in (het centrum van) Zwolle te repeteren en op te voeren zal moeten loslaten.

- In een **nauwere samenwerking met de regio** is het mogelijk om bij programmering rekening te houden met de zalen in de regio. Door bijvoorbeeld bepaalde typen podiumkunst nog enkel in één van de kernen rondom Zwolle aan te bieden, concurreer je minder met elkaar. Het specifieke publiek voor die podiumkunst kan dan afreizen naar de desbetreffende kern, wat in principe goed mogelijk is gezien de uitstekende bereikbaarheid binnen de regio Zwolle. **De rol van de gemeente hierin is om deze samenwerking meer te faciliteren en hierin ook keuzes te maken (bijvoorbeeld om bepaalde repetities buiten Zwolle plaats te laten vinden), wat uiteindelijk leidt tot versterking.**
- Deze samenwerking kun je nog breder trekken door ook te kijken hoe je samen met de **Hanzesteden** de programmering van cultuur zo inzet dat je elkaar aanvult.
- **Het theater zou de nieuwe plek voor ontmoeting en verbinding kunnen worden.** Een geopperde visie is dat podiumkunst geen doel op zich is, maar een middel om mensen te ontmoeten, inspiratie te krijgen en tot denken te worden gezet. Club Cele bij theater Odeon is een mooi voorbeeld van een plek waar dergelijke ontmoeting en verbinding wordt gerealiseerd.
- Er is in Zwolle behoefte aan een **grotere cultuurlocatie**, een ruimte waar **evenementen en festivals** kunnen worden georganiseerd. Nu loopt men vaak tegen vele beperkingen aan in verband met omliggende gebruiksfuncties.
- De ervaring is dat Zwolle **te weinig expositieruimten en galerieën heeft**.
- Op het gebied van muziek is de behoefte uitgesproken om meer ruimte voor '**niches**' te krijgen, in Zwolle is nu voornamelijk mainstream muziek te vinden.
- Op cultureel en creatief vlak mist Zwolle een plek waar creatief en cultureel ondernemers samen zijn gehuisvest, **waar ze elkaar ontmoeten en waar ook grootschalige bijeenkomsten kunnen worden georganiseerd**.

Creatief perspectief

3.4. Creatief perspectief

De behoeften die naar voren komen gezien vanuit het creatief perspectief volgen met name uit de visie en ambities van de gemeente en vanuit de interviews met creatieve instellingen Creatieve Coöperatie, Hedon en Stichting Archimedes en creatief ondernemers uit gebouw Eureka.

- Een belangrijke behoefte die vaker naar voren komt is de realisatie van **broedplaatsen**. Dit zijn plekken waar meerdere kunstenaars en creatief ondernemers vanuit verschillende disciplines gehuisvest zijn. Een belangrijke eigenschap en toegevoegde waarde van een broedplaats is dat kunstenaars, creatief ondernemers en cultureel ondernemers elkaar ontmoeten, dat zij samen een netwerk vormen en dat er de mogelijkheid is voor het ontstaan van cross-overs. Vanuit de gemeente is er tevens de wens dat de broedplaatsen een knooppunt-functie spelen in een stadsbreed creatief netwerk om een breed scala aan ontwikkelingen en kennisoverdracht te stimuleren.

- Er is een **groeiende vraag naar huisvesting**, dit wordt door diverse stakeholders aangegeven in een eerder onderzoek (Hemm, 2017) en komt naar voren in verschillende interviews ten behoeve van het huidige onderzoek.
  - Er is in het bijzonder een tekort aan - voor kunstenaars en creatief ondernemers - betaalbare ruimte. Dit uit zich bijvoorbeeld in de wachtlijsten voor ruimten bij de Creatieve Coöperatie, maar het is ook een gegeven dat door meerdere instellingen genoemd wordt.
  - Het simpelweg toevoegen van atelierruimte biedt geen oplossing, er moet ook gewerkt worden aan een klimaat waarbij zichtbaarheid en samenwerking het uitgangspunt zijn. Uitbreiden of toevoegen van multidisciplinaire locaties ligt voor de hand, waarbij netwerkvorming en een divers programma belangrijk zijn.
  - Het is juist de laagdrempelige, kleinschalige, eenvoudige ruimte die ontbreekt. Beginnend kunstenaars nemen vaak genoegen met een simpele accommodatie waar zij zich kunnen gaan ontwikkelen.
- In het bijzonder is er een vraag naar huisvesting voor creatief ondernemers met **specifieke werkzaamheden**. Ondernemers die een bepaalde ruimte nodig hebben die anders is dan een ‘kantoor’-faciliteit hebben meer moeite om deze ruimte te vinden. Wat de situatie bemoeilijkt is het dilemma van het investeren in specifieke voorzieningen in relatie tot vaak tijdelijke beschikbaarheid van een ruimte. Hieruit ontstaat dan ook een vraag naar gedeelde voorzieningen zoals werkplaatsen of studio’s (Hemm, 2017). Hoe groot deze vraag is, is vooralsnog onbekend.
- Er is een behoefte om beleidsmatig rekening te houden met het bedienen van **start-ups en scale-ups** in de creatieve industrie. Hierbij is het faciliteren van doorgroei en doorstroming van groot belang.
  - Bij aanvang moet de huur voor start-ups/starters betaalbaar zijn. Middels ingroeihuur of een startersvoucher kan dit worden bewerkstelligd.
  - Vervolgens is ook doorstroom belangrijk, waarvoor het grootste aandachtspunt is dat doorgroeilocaties beschikbaar en (financieel) bereikbaar zijn. Perron038 is een voorbeeld van een locatie waar start-ups kunnen doorgroeien tot scale-ups. Perron038 is gezamenlijk met het onderwijs ontwikkeld en richt zich met name op innovatie voor de maakindustrie.
  - Starters krijgen de tijd om zich te bewijzen en om daarna, indien succesvol, door te groeien en de huisvesting voor starters weer vrij te maken.
- Uit het rapport van Hemm (Hemm, 2017) blijkt dat men behoefte heeft aan een **digitaal platform** voor de uitwisseling van vraag naar en aanbod van (specifieke) ruimten.
- Als reactie op het tekort aan betaalbare ruimte kan overwogen worden om vaker **tijdelijke locaties** in te zetten. Dit biedt geen zekerheid, maar wel lagere prijzen. Tevens zou dit een stukje ‘rauwe kant’ kunnen worden waar Zwolle weinig van heeft.
- Iets waar kleinere creatieve samenwerkingen tegenaan lopen is dat zij snel veel tijd kwijt zijn aan **gebouwbeheer en facilitaire zaken**, wanneer zij dit, zoals nu vaak het geval is, zelf doen. Er is behoefte aan een bepaalde mate van (financiële) ondersteuning.

De Spoorzone - culturele en creatieve perspectieven

De geplande stedelijke ontwikkeling van de Spoorzone, een uitbreiding van de binnenstad in de vorm van een campusconcept met Triple Helix, kan aan veel van bovenstaande behoeften vanuit het creatief perspectief én het cultureel perspectief tegemoetkomen. Het is niet voor niets dat deze locatie met bijbehorende kansen in bijna ieder interview werd benoemd. Ondanks het grote aantal uitdagingen dat de beoogde ontwikkeling kent, zitten de plannen ook vol kansen voor het creëren van verbindingen, het mogelijk maken van cross-overs en het realiseren van een volwaardige broedplaats. De taak is aan de gemeente om ervoor te pleiten dat Zwolle de cultuur in de Spoorzone een stevige plaats geeft. Er is momenteel in Zwolle geen cultureel cluster. Wat de stad nodig heeft is een plek die echt inspirerend is, waar sterke samenwerkingen zichtbaar zijn en waar ook de creatieve bedrijven en opleidingen die nu aan de rand van de stad zitten zich gaan vestigen. Hiervoor zou de Spoorzone een zeer interessante locatie zijn. Daarbovenop moeten een aantal grote partijen hun hoofdvestiging in dit cultureel cluster krijgen. Wat betreft bereikbaarheid ligt de Spoorzone direct naast het station, waar dagelijks zeer veel reizigers komen. Daardoor is dit een toplocatie om een cultureel cluster te vestigen.

Geografisch perspectief

3.5. Geografisch perspectief

Vanuit het geografisch perspectief zijn er ook enkele behoeften en plannen te benoemen.

- Wat mist is een **'creatief prikkelend stedelijk gebied'**. Zoals andere steden 'hotspots' hebben waar van alles gebeurt, die zorgen voor diversiteit in de stad, heeft Zwolle deze niet echt.
- De in paragraaf 3.3 (cultureel perspectief) genoemde **cultuurlocatie** voor bijvoorbeeld festivals leidt tot een geografisch vraagstuk. Indien er de wens is om een cultuurlocatie aan te wijzen, welke locatie leent zich hier dan het best voor?
- Om de binnenstad van Zwolle te versterken en daarmee de culturele en creatieve ontwikkelingen ook beter te laten ondersteunen, is een **'masterplan' voor de binnenstad** wenselijk. De gemeente laat veel woningen bouwen in en rondom de binnenstad, wat vervolgens op gespannen voet staat met andere functies in de binnenstad.
- De behoefte tot clustering van verschillende disciplines en organisaties in de **Spoorzone**, een 'incubator voor ondernemerschap', heeft geografische consequenties voor wat betreft het beschikbaar stellen van gebouwen in de Spoorzone en het vrijkomen van gebouwen elders in en rond de stad.
- **Locatie vestigingsplaatsen:** voor start-ups[1] in de culturele en creatieve sectoren, is bereikbaarheid met het openbaar vervoer belangrijk. Voor ondernemers is daarnaast enige mate van zichtbaarheid belangrijk. Er is een voorkeur om in (de rand van) het centrum gevestigd te zijn. De vraag is of dit mogelijk is, of dat het wenselijk is om de samenwerking met de regio op het gebied van cultuur serieus vorm te geven en concreet

[1] Zonder volledig te zijn kan men denken aan startende ondernemers op het gebied van industrial design, kunstzinnige vorming, fotografie, theater/drama, muziekproductie e.d.

te maken. ‘Rafelranden’ hebben doorgaans ook een zekere mate van tijdelijkheid. Zolang ze er kunnen zijn (omdat er geen andere ontwikkelingen zijn op die plek) kan de gemeente die locaties koesteren. Maar structureel dient de gemeente toe te werken naar het opbouwen van hotspots. Dit kan het volgende betekenen:
  - Het transformeren van een plek aan een rafelrand tot een bloeiende hotspot.
  - Of de verplaatsing van structurele activiteiten van een rafelrand naar een hotspot elders in de stad.
- Zwolle heeft veel te bieden aan de regio, de regio soms minder aan Zwolle. Meerdere organisaties geven aan dat ze ook samenwerken met ondernemers en instellingen buiten Zwolle, maar dat deze samenwerkingen over het algemeen niet gebonden zijn aan de regio. Wat tevens naar voren komt uit diverse interviews is dat men wel wil samenwerken met andere (culturele) organisaties buiten Zwolle, maar dat deze samenwerking volgt uit een intrinsieke motivatie.
- Geografisch gezien kan Zwolle een koppeling zijn in de regio waar de **creative board** en **economic board** samenkomen.

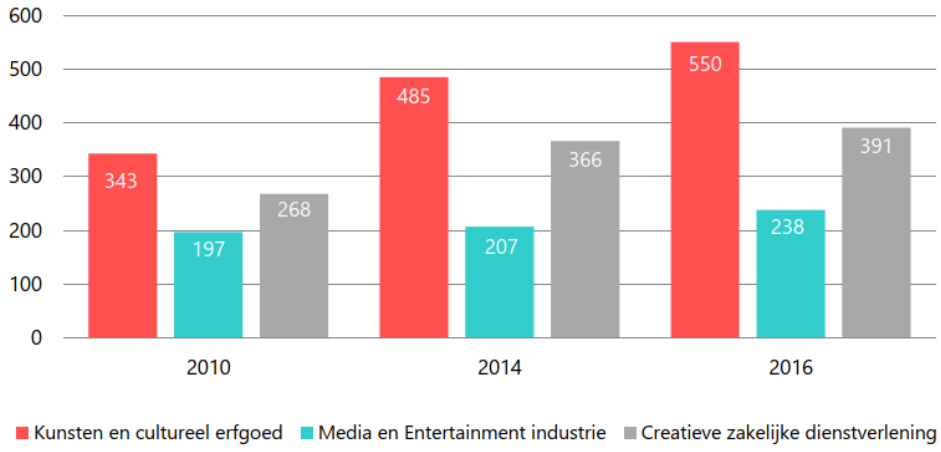
4. Aanbod en vergelijking met benchmarksteden

In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de gegevens die bekend zijn over het aanbod van culturele en creatieve accommodaties. Vervolgens wordt een vergelijking gemaakt met vier Nederlandse steden: Groningen, Leeuwarden, Eindhoven en 's-Hertogenbosch. Deze vier steden zijn gekozen omdat deze op verschillende punten vergelijkbaar zijn met Zwolle of een voorbeeldfunctie hebben met betrekking tot de ambitie die Zwolle heeft. Zo speelt in alle benchmarksteden onderwijs een grote rol (hbo of wo), is Leeuwarden culturele hoofdstad van Europa geworden en heeft Eindhoven de laatste jaren grote stappen gezet op het gebied van creatieve industrie en economische ontwikkeling. Qua omvang zijn de steden alle middelgroot. Wat ook een rol heeft gespeeld bij de keuze van deze vier benchmarksteden is de beschikbaarheid van betrouwbare gegevens om de steden met elkaar te kunnen vergelijken, onder andere *The Cultural and Creative Cities Monitor* (The European Committee, 2017).

4.1. Aanbod culturele accommodaties en creatieve industrie

In figuur 4.1 is te zien dat het aantal bedrijven in de creatieve sector in alle drie de sub-sectoren tussen 2010 en 2016 behoorlijk is toegenomen. Figuur 4.2 laat zien dat het aantal arbeidsplaatsen in iedere sub-sector ongeveer het dubbele is van het aantal bedrijfsvestigingen. In 2016 waren er in totaal 2.100 werknemers in de creatieve industrie en 1.179 bedrijfsvestigingen. Dit betekent dat iedere vestiging gemiddeld 1,8 werknemers telde.

Figuur 4.1: aantal bedrijven per sector (Bron: BIRO)

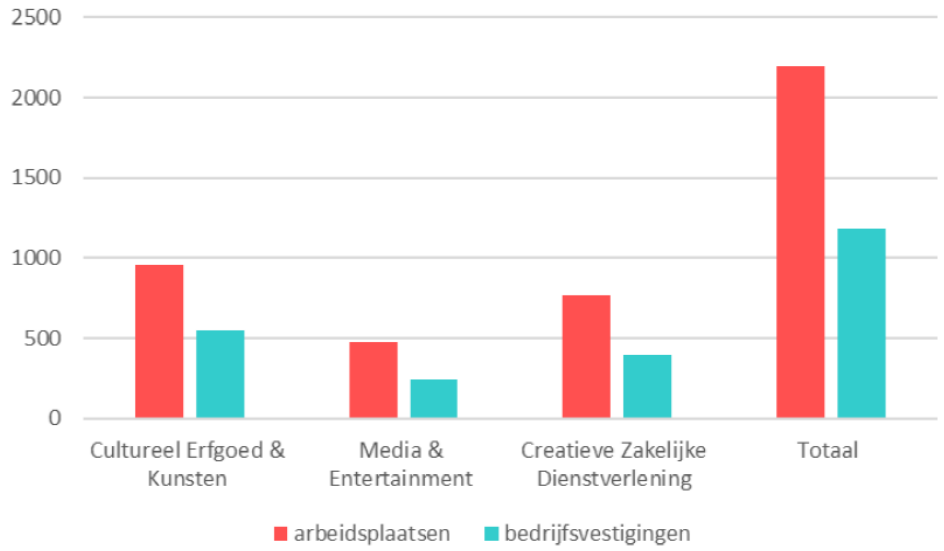
BEDRIJFSACTIVITEITEN DEELSECTOREN

Kunsten en cultureel erfgoed: met name schrijven en overige scheppende kunst, beoefening van podiumkunst, dienstverlening voor uitvoerende kunst, kunstzinnige vorming van amateurs, producenten van podiumkunst.

Media en entertainment industrie: met name fotografie, productie van films (geen televisiefilms), maken en uitgeven van geluidsopnamen, uitgeverijen van boeken, facilitaire activiteiten voor film- en televisieproductie, circus en variété.

Creatieve zakelijke dienstverlening: met name reclamebureaus, communicatie en grafisch ontwerp, public relations bureaus en organisatie van congressen en beurzen.

Figuur 4.2: aantal bedrijven en arbeidsplaatsen per sector (Bron: BIRO 2016, cijfers bewerkt door afd. I&O gemeente Zwolle, Arbeidsplaatsen zijn parttime en fulltime)

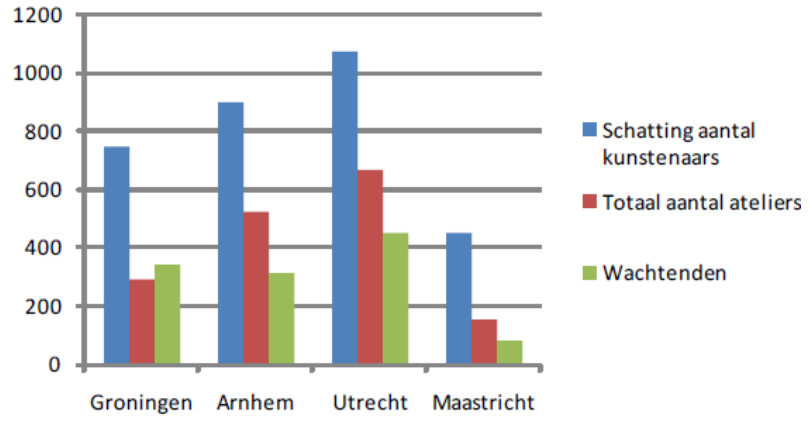

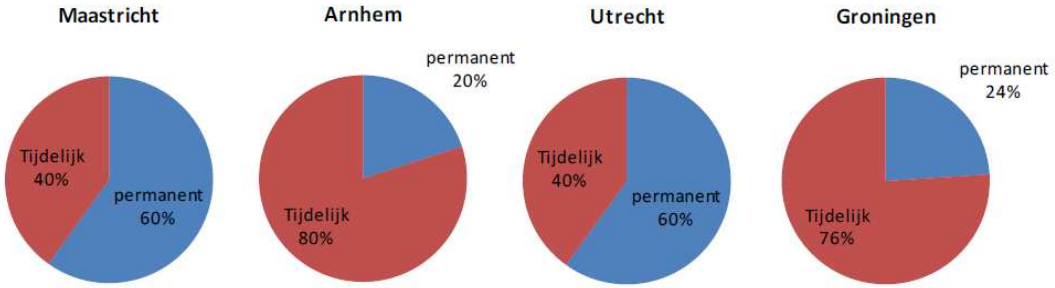
Figuur 4.3 komt uit een onderzoek naar atelierbehoefte dat de gemeente Groningen heeft laten uitvoeren (DSP - Groep, 2010). Uit de figuur is af te lezen hoeveel kunstenaars er naar schatting zijn in Groningen, Arnhem, Utrecht en Maastricht. Ook is het totaal aantal ateliers in beeld gebracht. Wat opvalt is dat het totaal aantal kunstenaars van de vier steden aanzienlijk lager ligt dan het aantal creatief ondernemers (2.100) in Zwolle volgens de cijfers van BIRO (2016) in figuur 4.2. Er zit zes jaar tussen de momenten waarop deze gegevens zijn gemeten, maar het verschil is ook met die kanttekening groot. Het is goed om hierbij te vermelden dat het begrip ‘creatief ondernemer’ breder is dan het begrip ‘kunstenaar’, wat voor een deel het verschil in aantallen kan verklaren.

Figuur 4.3: aantallen kunstenaars en ateliers in diverse steden (DSP - Groep, 2010)

Dit is een extra bron bovenop de benchmark die in alinea 4.4 wordt toegelicht. Deze figuur gaat over andere steden dan de benchmarksteden, omdat in deze specifieke bron geen gegevens over de gekozen benchmarksteden beschikbaar zijn.

Gemeenten	Schatting aantal kunstenaars	Totaal aantal ateliers	Wachtenden
Groningen	750	291	± 340
Arnhem	900	524[1]	310[2]
Utrecht	1200 - 950	± 670[3]	±450[4]
Maastricht	450	150	81[5]

4.2. Gegevens accommodaties in Zwolle

Het is ook belangrijk om te kijken naar hoeveel vierkante meter vastgoed er nu beschikbaar is in Zwolle voor de creatieve industrie en culturele accommodaties. Hiervoor zijn gegevens beschikbaar gesteld door de afdeling vastgoed van de gemeente Zwolle en door de Creatieve Coöperatie en DOAS, zie tabel 4.1.

Tabel 4.1: aanbod accommodaties bij gemeente en Creatieve Coöperatie

Accommodaties in eigendom van gemeente	**Aantal**	**m²**
Ateliers en werkplaatsen	**6**	**4.049**
SAZ ateliers		4.049
Tentoonstellingsruimte	**3**	**829**
Delfiform, Praubstraat 4		109
Langhuis		645
Stichting Palet		75
Theaterruimte	**2**	**6.715**
De Spiegel		3.855
Odeon		2.860
Studio's en oefenruimten (pop & muziekschool)	**1**	**3.595**
Rieteweg 10 (Creatieve Coöperatie)		3.595
Poppodia	**2**	**3.201**
Hedon		2.916
Eureka		285
Musea	**3**	**3.108**
De Fundatie		1.762
Herman Brood Experience		154
Allemaal Zwolle		1.192
Filmhuis	**1**	**482**
Het Fraterhuis		482
TOTAAL		**21.979**
Accommodaties Creatieve Coöperatie	**Aantal units**	**m²**
Esdoornstraat	**60**	**6.073**
Gemeenschappelijke ruimten: grote houtwerkplaats, twee grote werkplaatsen, 't atelier, de Vide, restaurant, fotostudio. Let op: deze oppervlakte is een benadering, omdat alleen over de begane grond gegevens bekend zijn. Oppervlakte is inclusief binnenplein. Het achter terrein met zeecontainers geeft in de toekomst plek voor circa 10 ondernemers en een programmering op beeldende/ruimtelijke/experimentele kunst.		
Rieteweg 10 (eigendom gemeente)	**23**	**3.595**
Sommige ruimten worden door meerdere ondernemers gehuurd; op termijn wordt één ruimte opgesplitst.		
Grote Voort (in ontwikkeling)	***71***	***6.165***
Plannen: er komen circa 71 zelfstandige units; 12 werkplaatsen, 23 ateliers/kantoorruimten, 7 grote units op maat, 1 dansstudio, 6 studioruimten en 22 kantoorunits. Eén theaterwerkplaats (600 m²), een horecagelegenheid (250 m²) en nog te ontwikkelen gemeenschappelijke ruimten.		
DOAS, kunst cultuur en ambacht	**Ruimten**	**m²**
DOAS, diverse ateliers	**28**	**1.948**

In de atelierruimten van DOAS zitten culturele (zoals dans, ceramiek, beeldende kunst en zang) en creatieve (zoals meubelvormgeving, grafisch ontwerp en een edelsmederij) door elkaar. Daarom is ervoor gekozen om de volledige oppervlakte van de DOAS ateliers gericht op creatieve en culturele activiteiten op te nemen in het overzicht in tabel 4.1. In bijlage 5 is een overzicht van de atelierhouders van DOAS opgenomen.

Aanname benodigd aantal ateliers/units/tentoonstellingsruimten

Introductie

Op basis van het huidige aanbod, het gegeven dat er wachtlijsten zijn voor betaalbare ruimten, en het gegeven dat het aantal inwoners van Zwolle gaat toenemen, kan een grove aanname worden gemaakt van het benodigde aantal ateliers in de toekomst. Ook hebben diverse gesprekspartners aangegeven dat de behoefte aan tentoonstellingsruimte groot is en dat het huidige aanbod daarin tekortschiet. Duidelijke benchmarkgegevens voor tentoonstellingsruimten zijn echter niet beschikbaar.

Ateliers/units

Het aantal wachtende creatief ondernemers in andere steden schommelt tussen 20 en 50% van het totaal dat reeds een plek heeft. Als we ervan uitgaan dat Zwolle zich ontwikkelt tot een stad of regio met een vergelijkbaar sterk economisch profiel, dan zou Zwolle een vergelijkbare aanzuigende werking op creatief ondernemers krijgen. De ambitie zou moeten zijn om in vergelijking met andere steden aan de onderkant van het percentage wachtenden uit te komen; enige spanning op de voorzieningen is gezond, ze worden dan goed benut en er ontstaat geen overcapaciteit.

Met het huidige aanbod *dat we in beeld hebben* (tabel 4.1) beschikt Zwolle over 15.665 m² aan ateliers en units in de grotere broedplaatsen (ruimten van SAZ, de Creatieve Coöperatie en DOAS bij elkaar opgeteld). Met de ontwikkeling van de Grote Voort komt daar nog eens 6.165 m² ofwel circa 50% bij. In de wetenschap dat er elders in de gemeente (en regio) nog kleinere locaties zijn (denk aan Eureka), maakt Zwolle al een forse ontwikkeling door. Het lijkt erop dat niet zozeer het aanbod in m²'s als wel de betaalbaarheid voor (startende) creatief ondernemers een issue is. Het uitgangspunt zou moeten zijn dat de huur bij aanvang voor start-ups € 50,- per m^2 per maand bedraagt (dit is een in Nederland gangbaar bedrag dat start-ups zouden moeten kunnen opbrengen). Na drie jaar mag dan de marktconforme huur gaan gelden (die is afhankelijk van de regio en de kwaliteit van de huisvesting; een richtprijs zou circa 120 euro per m2 kunnen zijn). Huidige huurprijzen bij SAZ, DOAS en Stichting Creatieve Coöperatie zijn te zien in tabel 4.2.

Tabel 4.2: huurprijzen ateliers SAZ, DOAS en Stichting Creatieve Coöperatie (prijzen zijn onder voorbehoud van wijzigingen)

Locatie	Huurprijs/m²/jaar (excl. btw)	Servicekosten
Rieteweg 10	€40,-	€750,- per ruimte per jaar en €22,- voorschot energie per maand (prijspeil 2020)
Esdoornstraat atelierruimte	€60,- tot €80,-	€40,- per maand
Esdoornstraat kantoorruimte	€95,-	€40,- per maand
Grote Voort atelierruimte	€50,- tot €110,-	Afhankelijk van grootte
SAZ-locaties	€ 27,12 tot € 37,20 -	Kale huur, servicekosten niet bekend
DOAS ateliers	€55,-	Excl. servicekosten

Verder is het perspectief van het aanbod op de langere termijn een aandachtspunt; diverse ateliers met gezamenlijk een fors aandeel in het beschikbare oppervlak zijn gevestigd in verouderde locaties die mogelijk op termijn een andere bestemming krijgen. De gemeente zal moeten anticiperen op de tijdelijkheid van diverse atelierlocaties en vastleggen dat wanneer een locatie zal komen te vervallen, hiervoor in de plaats ruimte voor creativiteit vrijkomt. Bijvoorbeeld, hoewel vastgelegd is dat de locatie aan Rieteweg 10 ophoudt in 2024, is ook vastgelegd dat er een definitieve locatie voor in de plaats moet komen tegen die tijd.

Tentoonstellingsruimten

Met de beschikbare ruimte van circa 800 m² constateren we op basis van de interview-resultaten dat er een tekort is (er zijn hiervoor geen benchmarkgegevens beschikbaar). Activiteiten die tentoonstellingsruimte vragen, bestaan grofweg uit twee categorieën:

- Kleinere exposities met een ruimtevraag van de schaal van een galerie ofwel in de orde van grootte van enkele tientallen tot 100/200 m².
- Artistieke evenementen of bedrijfsmatige tentoonstellingen waarvoor een ruimte in de vorm van een hal noodzakelijk is, vaak ter grootte van circa 1.000 m².

De economische groei van de Zwolse regio zal op beide punten tot meer activiteit leiden. Het is daarom denkbaar dat het huidige aanbod aan tentoonstellingsruimten zou kunnen verdubbelen of groeien tot circa 2.000 m². De exploitatie van deze voorzieningen is geen kerntaak van de gemeente. De gemeente dient ook niet het leegstandsrisico te lopen. De gemeente kan in het beleid van gebiedsontwikkeling wel sturen op de groei van tentoonstellingsruimten en desgewenst voor kleinere creatief ondernemers subsidie verstrekken ten behoeve van een betaalbare huur (te verrekenen met de private aanbieder van tentoonstellingsruimte).

Kansrijke locaties in Zwolle voor broedplaatsen

Er zijn een aantal locaties in Zwolle die specifiek benoemd kunnen worden als kansrijke locaties voor broedplaatsen, omdat deze locaties geschikt zijn als broedplaats of juist goed kunnen profiteren van een broedplaats.

- Weeme – Een oud gebouw uit circa 1500, een kansrijke locatie omdat het in de binnenstad zit.
- Het Celekwartier in de binnenstad.
- De binnstad herbergt een aantal oude stadskelders die een functie kunnen hebben als broedplaats.
- De twee wijken Stadshagen en De Tippe zijn wijken waar momenteel veel woningen gebouwd worden, waar ook veel creatieven wonen. Er is in deze wijken echter nog niet een broadplaatsfunctie, wat wel kansrijk zou kunnen zijn.
- De Papendwarsstraat, een tijdelijke locatie die de gemeente beschikbaar heeft gesteld aan Cibap voor 'Made by Cibap' en 'Dwarz'. Het is een locatie met een ondernemende en experimentele functie, die wellicht zou kunnen worden uitgebouwd.

4.3. Spreiding culturele accommodaties en creatieve industrie

De spreiding van culturele en creatieve accommodaties is medio 2019 onderzocht door een trainee van de gemeente Zwolle. Tabel 4.3 geeft weer hoeveel ondernemers er per wijk actief zijn. Er ontstaat zo een beeld wat de oriëntatie per deelsector is. Zie ook bijlage 6 voor een overzichtskaart.

Tabel 4.3: Ondernemers in de verschillende deelsectoren, per wijk (Vries, 2019)

	Kunsten en cultureel erfgoed	**Media en entertainment industrie**	**Creatieve zakelijke dienstverlening**
Aa-landen	77	37	14
Assendorp	229	71	57
Berkum	25	19	19
Binnenstad	89	32	32
Diezerpoort	140	55	35
Holtenbroek	72	28	15
Ittersum	62	44	21
Kamperpoort-Veerallee	37	31	12
Marsweteringlanden	20	11	15
Poort van Zwolle	9	4	5
Schelle	68	28	14
Soestweteringlanden	2	-	1
Stadshagen	90	54	41
Vechtlanden	4	3	4
Westenholte	25	17	7
Wipstrik	49	25	23
Onbekend	15	2	21
Totaal	1013	461	336

De drie sectoren zijn onderling niet significant ruimtelijk van elkaar gescheiden. De sector kunsten en cultureel erfgoed is nadrukkelijker op centrum en centrumnabijheid gericht. De andere sectoren hebben ook die gerichtheid, maar minder dominant.
Niet het centrum zelf is in deze leidend, maar de eerste ring daaromheen. Het centrum zelf herbergt veel andere, concurrerende commerciële functies. De eerste ring biedt meer mogelijkheden qua beschikbaarheid van ruimten, qua prijsstelling en is wat betreft woonmilieu vaak divers qua bevolkingssamenstelling en aanwezige functies. Deze oriëntatie is relevant in het licht van de opmerkingen over het creëren van 'hotspots' (zie ook paragraaf 3.5) in de eerste en tweede ring (ervan uitgaande dat de binnenstad zelf al een hotspot is). Wanneer we de gegevens uit de bovenstaande tabel op een kaart zouden plotten, zouden we zien dat de spreiding nu breed is. In de implementatie van het accommodatiebeleid kan de gemeente sturen op het in toenemende mate concentreren van activiteiten in hotspots (zie ook paragraaf 3.5).

4.4. Benchmark met Nederlandse steden

Om een beeld te krijgen van het gemiddelde aanbod van culturele accommodaties in Nederlandse steden is een benchmark gemaakt van vier steden, namelijk: Eindhoven, Groningen, Leeuwarden en 's-Hertogenbosch. Deze vier steden waren alle onderdeel van *The Cultural and Creative Cities Monitor*, opgezet in opdracht van de *European Committee* (The European Committee, 2017). Omdat niet volledig inzichtelijk is welke bronnen deze cities monitor gebruikt, is ervoor gekozen om een gemiddelde te hanteren van de gegevens uit de benchmark en de gegevens die gevonden zijn op diverse Nederlandse websites. Voor het aantal bioscoopbezoekers waren voor de benchmarksteden geen betrouwbare cijfers te vinden in andere bronnen. Voor Zwolle zijn hier wel cijfers over gepubliceerd in het onderzoek "Film in Zwolle" (Film Kennis Centrum, 2019). In tabel 4.4 is te zien welke aantallen accommodaties de vier benchmarksteden en Zwolle hebben per 100.000 inwoners. Voor theaters is onderscheid gemaakt tussen drie categorieën: het totaal aantal theaters, het aantal grote theaters waarbij de grote zaal tussen de 500 en 1000 zitplaatsen heeft en grote theaters waarbij de grootste zaal meer dan 1000 zitplaatsen heeft. Dit laatste onderscheid is gemaakt omdat een theater met een zaal van 1000 of meer zitplaatsen grote producties kan aantrekken. De grote zaal in Theater de Spiegel, Zwolle, heeft circa 950 zitplaatsen en valt daarmee net buiten deze categorie. In bijlage 4 is inzichtelijk welke accommodaties hierin voor de gemeente Zwolle zijn meegenomen.

Tabel 4.4: benchmark accommodaties culturele en creatieve sectoren

Accommodaties/100.000 inwoners

	Eindhoven	Groningen	Leeuwarden	Den Bosch	Gemiddeld	Zwolle
Musea	3,7	3,2	8,5	4,2	4,9	3,1
Poppodia	1,9	1,3	2,4	1,3	1,7	0,8
Theaters	8,0	2,4	2,0	6,8	4,8	4,7
Theaters grote zaal 500-1000 zitplaatsen	0,4	0,0	0,0	0,6	0,3	1,6
Theaters grote zaal >1000 zitplaatsen	0,4	0,9	0,8	0,0	0,5	0,0

Aantal bezoekers/aantal inwoners

	Eindhoven	Groningen	Leeuwarden	Den Bosch	Gemiddeld	Zwolle
Bioscoopbezoekers	9,2	3,5	3,7	9,0	6,4	5,9

In tabel 4.4 is zichtbaar dat Zwolle over het algemeen een wat lager aandeel culturele accommodaties heeft dan wat gemiddeld is bij de vier benchmarksteden. Op het gebied van de grotere theaters (500-1000 zitplaatsen) heeft Zwolle juist een groot aandeel, namelijk twee grote theaters, wat 1,6 per 100.000 inwoners is. Eindhoven en Groningen hebben ook twee grote theaters, waarvan een deel zelfs in de categorie >1000 zitplaatsen valt, maar deze twee steden hebben ook circa 100.000 inwoners meer dan Zwolle. 's-Hertogenbosch en Leeuwarden, qua inwoneraantal meer vergelijkbaar met Zwolle, hebben beide één groot theater. Het theater in Den Bosch heeft minder dan 1000 zitplaatsen in de grote zaal. Op het gebied van musea, poppodia en het totaal aantal theaters telt Zwolle minder accommodaties dan de benchmarksteden. In Zwolle zijn er ook minder bioscoopbezoekers dan in de overige steden. Met name in Eindhoven en 's-Hertogenbosch is het aantal bioscoopbezoekers in verhouding tot het aantal inwoners veel hoger dan in Zwolle. In Groningen en Leeuwarden is dit aantal echter lager. Kijkend naar het gemiddelde in combinatie met de groeiambitie van de gemeente Zwolle sluit de wens van Het Fraterhuis om uit te breiden (Film Kennis Centrum, 2019) aan bij het algemeen beeld dat deze cijfers laten zien.

Tabel 4.5: Cultuurindex Atlas voor gemeenten (2018)

	Eindhoven	Groningen	Leeuwarden	Den Bosch	Zwolle	Gemiddeld G50
Aandeel banen in creatieve sector	4%	4,5%	3,5%	4,2%	3%	5%*
Aandeel banen in culturele sector	1,2%	1,8%	1,5%	1,3%	1%	1,8%
Uitvoeringen podiumkunsten per 1000 inwoners	7	7	6,3	6,6	5,4	6,2

**Gemiddelde van de G50 steden wordt sterk beïnvloed doordat één van de steden, Hilversum, een opmerkelijk hoog percentage heeft.*

Bron: Atlas voor gemeenten (2018)

Ook uit de cultuurindex in de Atlas voor gemeenten (zie tabel 4.5) volgt dat Zwolle wat achterloopt op de benchmarksteden op het gebied van banen in de creatieve sector, banen in de culturele sector en uitvoeringen in de podiumkunsten. Dit is in lijn met de verwachting gezien het feit dat het aandeel culturele accommodaties in Zwolle lager is dan het gemiddelde van de benchmarksteden.

Conclusie benchmark
Wanneer we Zwolle als stad vergelijken met andere steden, blijven het aantal culturele accommodaties, het aantal uitvoeringen van podiumkunsten en de werkgelegenheid in de culturele sector onder het gemiddelde. Alleen op het punt van de grotere theaters scoort Zwolle bovengemiddeld.

De regio - met naast Zwolle nog 20 gemeenten - biedt op het gebied van culturele accommodaties meer voorzieningen dan de stad alleen. Voor het invullen van specifieke behoeften zoals een grotere variatie in zalen en het gebruik van repetitieruimten kan Zwolle op deze voorzieningen terugvallen. Voor Zwolle is dit zonder meer een aandachtspunt: de voorzieningen in de regio bieden mogelijkheden die beter benut kunnen worden. Echter, in de benchmark is het niet mogelijk de gehele regio in beschouwing te nemen omdat de vergelijking met de benchmarksteden dan mank gaat; het geografisch gebied wijkt sterk af van de steden, van de benchmarksteden beschikken we niet over regionale gegevens/grenzen en het gemiddeld voorzieningenniveau per inwoner zal waarschijnlijk verder dalen. Het aantal inwoners van de regio bedraagt immers bijna 750.000, maar niet duidelijk is vooralsnog welke culturele accommodaties we per kern in de regio mee kunnen rekenen voor een adequate vergelijking met de benchmarksteden of -regio's.

4.5. Atelier- en broedplaatsenbeleid in andere Nederlandse steden

Niet alleen de feitelijke gegevens zoals het aantal musea en poppodia vergelijken met die van andere steden is leerzaam. Ook een inkijk in het beleid van andere steden, bijvoorbeeld op het gebied van broedplaatsen of ateliers, is van grote toegevoegde waarde.

Bijlage 7 geeft een samenvatting van het atelier- en broedplaatsenbeleid van Eindhoven, Amsterdam en Nijmegen. Uit de aanpak van deze drie steden komen een aantal werkwijzen en gedachtegangen naar voren waar de gemeente Zwolle lering uit zou kunnen trekken. Iets wat terugkomt in het atelierbeleid/broedplaatsenbeleid van de drie steden is dat er **richting is gegeven** aan waar de focus ligt en bijvoorbeeld op welke doelgroep(en) gericht is. Voorbeelden zijn het richten op startende (creatief en cultureel) ondernemers of een focus op broedplaatsen waar kunstenaars, creatief ondernemers en cultureel ondernemers in contact komen met elkaar en met de wijk. Dit is in lijn met de uitspraken uit meerdere interviews die zijn gevoerd in het kader van het huidige onderzoek: **de gemeente moet keuzes maken, een richting kiezen**.

Onderstaand volgt een opsomming van overige interessante onderdelen uit het beleid van Eindhoven, Amsterdam en Nijmegen. Op basis van deze punten kan de gemeente Zwolle

afwegingen maken in het kiezen van beleidsdoelstellingen, richting, uitgangspunten en invulling van het beleid (het is dus niet zo dat de gemeente Zwolle al deze punten zou moeten overnemen, maar deze juist kan gebruiken als input in het kiezen van een richting, een visie).

- Als gemeente ook aanbieder van ruimte zijn.
- Nadeel van tijdelijke verhuur is dat alle partijen minimaal investeren (bepaal waar kortdurende huur mogelijk is en waar langduriger contracten noodzakelijk zijn).
- Zorg voor een mix van bedrijvigheid, niet enkel starters.
- Zorg voor ‘rauwe’ plekken waar creatieven kunnen ‘pionieren’.
- Broedplaatsen meenemen in het programma bij uitgeven van tenders voor stedelijke ontwikkeling.
- Ondersteunen in de ontwikkeling van broedplaatsen (coaching, netwerk, onderpand verzorgen voor een lening, subsidies).
- Tijdelijke contracten om doorstroom te bevorderen.
- Uitzondering (toptoets) voor kunstenaars die wel ontwikkelen maar niet meer gaan verdienen (of juist niet, en ervoor staan dat ondernemerschap onderdeel van het vak is).
- Een duidelijk beeld hebben van welke profilering/eigenschappen een broedplaats zou moeten hebben.
- Een algemene subsidie met weinig kaders, om een diversiteit aan ontwikkelingen mogelijk te maken.
- Een focus op het creëren van een (culturele) hotspot in de stad, een plek waar diverse functies samenkomen, waar de creatieve industrie een grote rol speelt en een plek die grote aantrekkingskracht op bezoekers heeft.

5. Ambities en uitgangspunten gemeente

5.1. Rol van de gemeente

Bij de ambities van de gemeente hoort een ontwikkeling van de culturele infrastructuur. Hierin wil de gemeente niet alleen een faciliterende rol innemen, maar ook een regisserende rol. Voorop staat de groei die de stad Zwolle autonoom al doormaakt. Deze groei wordt ondersteund door de gemeente en de gemeente wil de ontwikkeling van cultuur die daarbij hoort aanjagen en faciliteren, bijvoorbeeld door middel van accommodaties. De gemeente neemt een regisserende rol in door de stad te voorzien van vastgoed waaruit de gewenste ontwikkeling van cultuur voortkomt.

5.2. Een afwegingskader

Het is belangrijk om een afwegingskader op te stellen op basis waarvan:

1. Op de korte termijn incidentele aanvragen kunnen worden gehonoreerd of niet, en;
2. Op de langere termijn in het accommodatieplan geformuleerd kan worden waar de gemeente wel en niet in zou moeten investeren.

Criteria afwegingskader

Het afwegingskader zal gebaseerd zijn op zeven criteria, die vanuit de ambities en uitgangspunten van de gemeente worden ingevuld. Het afwegingskader geeft aan in welke situaties de gemeente positief zou moeten reageren op aanvragen voor steun vanuit de culturele en creatieve sectoren. Een 'positieve reactie' kan uiteenlopende vormen hebben: van subsidie tot bijdragen in de vorm van vastgoed.

Afwegingskader	
Programmering	• BIS-gezelschap: minimaal één binnen de grenzen van Zwolle (of de regio) past wel bij de status van vierde economische regio. Dit past ook bij het beleid van de Raad voor Cultuur om cultuur op het niveau van de stedelijke regio's te stimuleren. Aanvragen van een BIS-gezelschap of een gezelschap met uitzicht op een BIS-status zou de gemeente moeten honoreren en steunen (nader te bepalen uit welke steun die zou bestaan)[2]. • Ruimte voor experiment. • Cross-overs stimuleren (past bij de culturele omnivoor). • Theater als plek voor ontmoeting en inspiratie, de 'hotspot' als plek waar mensen die brede blik op de wereld vinden. • Passend binnen de samenwerking op het gebied van de Hanzesteden. • Verbinding tussen de mensen en verbinding met de stad. Met cultuur de wijk in gaan.

[2] Tegelijkertijd niet 'blind staren' op de BIS-status; er is ook behoefte aan ruimte voor flexibiliteit

	• Verdere versterking van de relatie tussen de creatieve sector en het onderwijs: het creatief onderwijs inzetten om de creatieve industrie aan te jagen (meer 'ondernemerschap' in het curriculum van het onderwijs).
Clustering	• Broedplaatsen: - Echte knooppuntfunctie met interactie tussen gebruikers, gezamenlijke voorzieningen. Niet: ieder voor zich achter gesloten deuren. - Ruimte voor scale-ups, niet alleen focus op startende ondernemers maar ook op voorzieningen voor ondernemers die de start-up-fase zijn ontgroeid en die je in Zwolle wilt houden. • Bijdrage aan de samenwerking in de Triple Helix waarbij verschillende activiteiten gebundeld in een soort campusomgeving een levendige verblijfplaats creëren. Multifunctionaliteit is een belangrijk aandachtspunt.
Spreiding	• Toewerken naar hotspots, desgewenst met een specifiek cultureel of creatief profiel. • Eén hotspot in het centrumgebied (binnenstad en Spoorzone), bijvoorbeeld het Celekwartier. • Initiatieven die leiden tot kansen op samenwerking met theaterzalen in de regio (betere benutting totale regionale capaciteit). Hier kan de gemeente zelf de initiator en regisseur zijn (in plaats van alleen een faciliterende rol te hebben).
Aanbod & capaciteit	• Locaties voor festivals en evenementen. • Expositieruimten (ruimte voor groei tot circa 2.000 m², groei van circa 1.250 m²). • Aanvragen die bijdragen aan de inhaalslag aan aanbod van voorzieningen ten opzichte van benchmarksteden.
Eigendom & beheer	• Als een instelling in een pand van de gemeente zit én gesubsidieerd wordt dan blijft het betreffende pand in het bezit van de gemeente. • Kernportefeuille: activiteiten die subsidie én een plek vragen, passen bij voorkeur binnen het vastgoed van de gemeente. • Met het vastgoed dat de gemeente in eigendom heeft wordt zoveel mogelijk voorzien in de behoefte tot huisvesting. Een subsidierelatie is hierbij geen voorwaarde. Andersom is het zo dat een subsidierelatie niet betekent dat de gemeente ook in huisvesting moet voorzien. • Gebruik van vastgoed van de gemeente moet minimaal voldoen aan het verhuurbeleid van de gemeente Zwolle. • De gemeente staat ervoor open om op basis van cultuurbeleid actief vastgoed te verwerven om een bepaald doel na te streven. Eigendom is geen doel op zich. • Primair is het doel om te investeren in activiteiten *die gebruik maken van "stenen"*, bijvoorbeeld met subsidie en/of huurvouchers (in plaats van te investeren in "stenen").

Toegankelijkheid	• Vertrekpunt: Integrale Toegankelijkheid Standaard 2018. • Verder: aansluiten bij toegankelijkheidsbeleid gemeente Zwolle.
Duurzaamheid	• Conform KEC-doelstellingen: - Klimaatadaptatie. - Energie. - Circulariteit.

Inzet van criteria

Het schema uit de vorige paragraaf laat zien aan de hand van welke criteria incidentele aanvragen op de korte termijn kunnen worden beoordeeld. Tevens geven de ambities en uitgangspunten van de gemeente op basis van deze zeven criteria richting aan het accommodatiebeleid voor de gemeente.

6. Conclusies en aanbevelingen

De gemeente Zwolle gaat groeien van 130.000 naar 140.000 inwoners, in de toekomst wellicht naar 160.000 inwoners. Daarnaast is de ambitie van de gemeente om als regio de vierde economische regio van Nederland te worden. Voorliggend rapport heeft de volgende vragen geadresseerd: welke culturele infrastructuur hoort hierbij? Wat betekent deze economische ontwikkeling voor de regio? Wat is er nodig om Zwolle een geschikte en aantrekkelijke vestigingsplaats te maken om economische ontwikkeling te ondersteunen? En vooral: hoe kan de culturele en creatieve sectoren hiervoor worden ingezet en ondersteund?

Bij een gemeente met ambities zoals de gemeente Zwolle heeft, past een forse culturele en creatieve infrastructuur. Deze infrastructuur is in voorliggend rapport in diverse richtingen onderzocht. Er zijn gesprekken gevoerd met culturele en creatieve instellingen in Zwolle en met de wethouder van Cultuur. Het huidige aanbod van culturele en creatieve accommodaties is in kaart gebracht en voor een deel vergeleken met benchmarksteden (Eindhoven, Groningen, Leeuwaren en Den Bosch). Ook zijn visies op culturele en creatieve accommodaties in diverse Nederlandse gemeenten geraadpleegd. Onder andere kan geconcludeerd worden dat Zwolle in vergelijking met steden uit de benchmark goed voorzien is in theaters, maar dat het aanbod in poppodia en musea mager is. Op het gebied van atelierruimten voor creatief- en cultureel ondernemers is Zwolle goed voorzien, hoewel een deel van deze ruimten tijdelijk van aard is en de betaalbaarheid is een aandachtspunt. Het huidige aanbod in tentoonstellingsruimten is mager. Tot slot liggen er in de regio kansen om meer capaciteit aan repetitieruimten in te zetten.

Voorliggend rapport heeft geleid tot de volgende aanbevelingen:

- Maak beleid op accommodaties voor de culturele en creatieve sectoren waar richting wordt gekozen en waar een heldere focus herkenbaar is. Denk aan het richten van beleid op bepaalde doelgroep(en). Ontwikkel een ‘Zwols profiel’.
- Bied ruimte voor investeringen in culturele accommodaties waar Zwolle in achterblijft.
- Creëer hotspots (cultureel/creatief) in het centrumgebied en buitengebieden.
- Anticipeer op de tijdelijkheid van atelierruimten door te zorgen dat er nieuwe ruimte voor creativiteit vrijkomt wanneer een huidige locatie met ateliers komt te vervallen.
- Waak voor de betaalbaarheid van atelierruimten en zorg voor (voorzieningen voor) een mix van start-ups én scale-ups (houd successen binnen de regio).
- Vul behoeften zoals een grotere variatie in zalen en het gebruik van repetitieruimten in door mogelijkheden in de regio beter te benutten (relatief veel aanbod).
- Bij de economische- en groeiambities van de gemeente Zwolle past een uitbreiding in het aanbod van musea, poppodia en tentoonstellingsruimten.
- Creëer grote cultuurlocatie voor evenementen en festivals.
- Blijf zorgen voor ‘rauwe’ plekken waar men kan ‘pionieren’.
- Zorg voor aansluiting op het masterplan voor de binnenstad / centrumgebied.

Verwijzingen

Afdeling Kunst & Cultuur gemeente Zwolle. (2019). *Zwolle City of Creativity.*

Atlas voor gemeenten. (2018). *Cultuur Atlas voor gemeenten.*

Beek, M. v. (2016). *De binnenstad van Zwolle anno 2030.*

DSP - Groep. (2010). Onderzoek atelierbehoefte Groningen.

Film Kennis Centrum. (2019). *Film in Zwolle: een Benchmark.*

Gebiedsontwikkeling.nu. (sd). Opgehaald van www.gebiedsontwikkeling.nu

Gemeente Amsterdam. (2019). *Amsterdams atelier- en broedplaatsenbeleid.*

Gemeente Eindhoven. (2018-2019). *Atelierbeleid Eindhoven. Vestigingsklimaat voor creativiteit.*

Gemeente Zwolle. (2018). *Strategische agenda Spoorzone.*

Gemeente Zwolle. (sd). *Coalitieakkoord 2018-2022.*

Hemm. (2017). *Behoefteverkenning starters & start-ups creatieve industrie.*

(sd). *Integrale citymarketing strategie 2030.*

Janssen, G. (2018). *Visie Topinnovatiecentra.*

LA group. (2018). *Experiment & Ernst - een groeiproces. Profiel Stedelijke Cultuurregio Zwolle.*

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (sd). *Uitgangspunten nieuw cultuurstelsel 2021-2024.*

Planbureau voor de Leefomgeving. (2017). *Stedelijke regio's als motoren van economische groei. Wat kan beleid doen?*

Raad voor Cultuur. (2015). *Agenda Cultuur, 2017-2020 en verder.*

Ruimtelijk Economisch Atelier Tordoir. (2017). *Pas de Deux? Het ruimtelijk samenspel van cultuur en economie in Nederland: een beleidsverkenning.*

Strijp-S website. (sd). Opgehaald van https://strijp-s.nl/

The European Committee. (2017). *The Cultural and Creative Cities Monitor*.

Vries, A. d. (2019). *De creatieve industrie van Zwolle.*

www.fDiIntelligence.com. (2018/2019). Squaring the triangle.

BIJLAGEN

Bijlage 1: gesprekspartners interviews

Deze bijlage geeft weer met welke gesprekspartners gedurende de periode september tot november 2019 gesprekken zijn gevoerd.

- Wethouder Schuttenbeld
- Kameroperahuis
- Stichting Archimedes en drie creatief ondernemers gehuisvest in creatief bolwerk Eureka, Assendorp
- Anne Riemersma, Hedon
- Vincent Robijn, Stichting Allemaal Zwolle & HCO
- Ralph Keuning, Museum De Fundatie
- Rob Zuidema, Zwolse Theaters
- Nynke van der Wal & Gerrit Jansen - Creatieve Coöperatie en Jansen Vastgoed

Bijlage 2: kernpunten visie Spoorzone

Enkele kernpunten omschreven in het visiedocument van de Spoorzone zijn:

- Toevoeging op bestaande binnenstad realiseren.
- Mix to the max, nieuwe stedelijkheid met nieuwe vormen van werken en interactie, een plek waar studeren, innoveren en produceren samenkomen.
- Cultuur en creativiteit als aanjagers.
- Goede marktpositie, de Spoorzone is goed bereikbaar en staat volop in de belangstelling bij ontwikkelaars en investeerders.
- Interactie bedrijfsleven en onderwijs, waar economische kracht zich ontwikkelt en toont aan de wereld.
- Hoge ambities, beperkt gemeentelijk grondeigendom en een lange planhorizon vergen (financieel) nieuwe manieren om met het gebied om te gaan.

Bijlage 3: casestudy Zuidoost-Noord-Brabant (Brainport en Strijp-S)

Als onderdeel van een onderzoek door het Planbureau voor de Leefomgeving naar succesvol beleid in regio's met een groeiende economie is een casestudy gedaan naar het succes van Brainport Eindhoven (Planbureau voor de Leefomgeving, 2017). Hieraan liggen ten minste vier factoren ten grondslag: 1) de proactieve rol van beleid, 2) het cluster van kennisintensieve bedrijven, 3) de kennisinfrastructuur en 4) de dynamiek in het ondernemerschap. Eén van de lessen die kunnen worden geleerd uit de ontwikkeling van Brainport Eindhoven is dat de interactie op de campus leidde tot nieuwe innovaties. Binnen korte tijd zaten er naast Philips een kleine honderd andere bedrijven op het terrein. De voorkeursmanier van werken, zoals door de High Tech Campus omschreven, is die van open innovatie. Campusbedrijven delen kennis, kunde en R&D-faciliteiten met elkaar en werken hecht samen met bedrijven uit de regio. Er wordt in de regio Zuidoost-Noord-Brabant regionaal in Triple Helix samengewerkt. Dit is begonnen in de jaren negentig toen er een programma in het leven is geroepen dat nieuwe netwerken heeft gecreëerd. Bedrijven en instellingen konden samen met partners projecten indienen en subsidies verwerven, waardoor onderling vertrouwen en samenwerking toenamen. De contacten binnen de driehoek overheid-bedrijfsleven-kennisinstellingen waren intens en gebaseerd op onderling vertrouwen.

Ook het vergroten van de 'quality of place' van de stad Eindhoven heeft een rol gespeeld om de economie en cultuur te ondersteunen. Een aantrekkelijk leefklimaat wordt gezien als een belangrijke concurrentiefactor in een kenniseconomie. Er werd een concept ontwikkeld om leegstaande panden geschikt te maken voor startende bedrijven in de creatieve sector. Ook spelen parken, cultuur, een aantrekkelijke binnenstad en een internationale school een rol.

Sinds 2015 is een nieuwe strategische koers uitgezet om het aanpassingsvermogen van de regio te versterken: van Triple Helix naar Multi Helix. Burgers, klanten, consumenten, investeerders, designers, kunstenaars en corporaties worden betrokken in het ontwikkel-model. Hiermee wordt gezocht naar verbindingen tussen technologie, design en sociale innovatie en naar internationale verbindingen.

Ontwikkeling Strijp-S

Een mooi voorbeeld van een succesvolle ontwikkeling in Eindhoven is Strijp-S. Nadat Philips uit Eindhoven vertrok, liet het bedrijf een groot aantal industriële gebouwen achter. Strijp-S werd door Philips verkocht aan *Park Strijp Beheer*, een combinatie van VolkerWessels en de gemeente Eindhoven. De eerste stappen van de herontwikkeling van Strijp-S waren het slopen van een aantal gebouwen en de komst van nieuwe bedrijvigheid, met name in de creatieve sector. Zo vonden er activiteiten plaats rond de jaarlijkse *Dutch Design Week*. Kwartiermakers geven het complex ieder jaar meer vorm (Strijp-S website, sd). Met name kleinere bedrijven in de creatieve industrie en technologie trokken in de gebouwen. Huur was betaalbaar en huurcontracten flexibel. Vaak werden de huurcontracten ingestoken als tijdelijk gebruik, hoewel inmiddels is afgezien van sloop op korte termijn. Er wordt vanuit de programmamanager veel ingezet op netwerkvorming, onder andere door gedeelde faciliteiten.

Dit zorgt ervoor dat bedrijven onderling samen gaan werken, ze hebben contact en zijn niet in zichzelf gekeerd, zoals veel bedrijven.
Doorslaggevend in het succes van Strijp-S waren onder andere de herontwikkeling van de verschillende industriële panden in combinatie met de evenementen en het grote aantal aan publieke functies (definitieve en tijdelijke) in de plinten van deze panden. De visie bestond uit het creëren van een hoogstedelijk milieu. Het moest een alternatief worden voor het bestaande centrum van Eindhoven. Het moest een hoge dichtheid, levendigheid, mix van functies en aantrekkelijke voorzieningen krijgen. Een lange adem en lef hebben, dat was zeer belangrijk. Partijen moeten bereid zijn om te investeren en daar niet direct iets voor terug hoeven zien. Ook belangrijk was een goede samenwerking tussen alle betrokken partijen (gemeente, woningcorporaties, projectontwikkelaars, architectenbureaus, adviseurs en aannemers) (Gebiedsontwikkeling.nu, sd).

Bijlage 4: benchmarkgegevens gemeente Zwolle

Voor de gemeente Zwolle zijn de volgende accommodaties meegeteld in de benchmark:

Musea:

- De Fundatie
- Stichting het Vrouwenhuis
- Buurtmuseum Kamperpoort
- Herman Brood Experience
- (Allemaal Zwolle is nog niet meegeteld)

Theaters

- De Spiegel (één van de twee grotere theaters)
- Odeon (één van de twee grotere theaters)
- Theater Gnaffel
- Voormalig theater the Young Ones (nu van Creatieve Coöperatie)
- Verteltheater de Verhalenboot
- Cultuurschip Thor

Bioscopen (filmhuizen)

- Het Fraterhuis
- Pathe

Poppodia

- Hedon
- (Buro Ruis is onderdeel van Hedon, niet los meegeteld)

Bijlage 5: atelierhouders DOAS

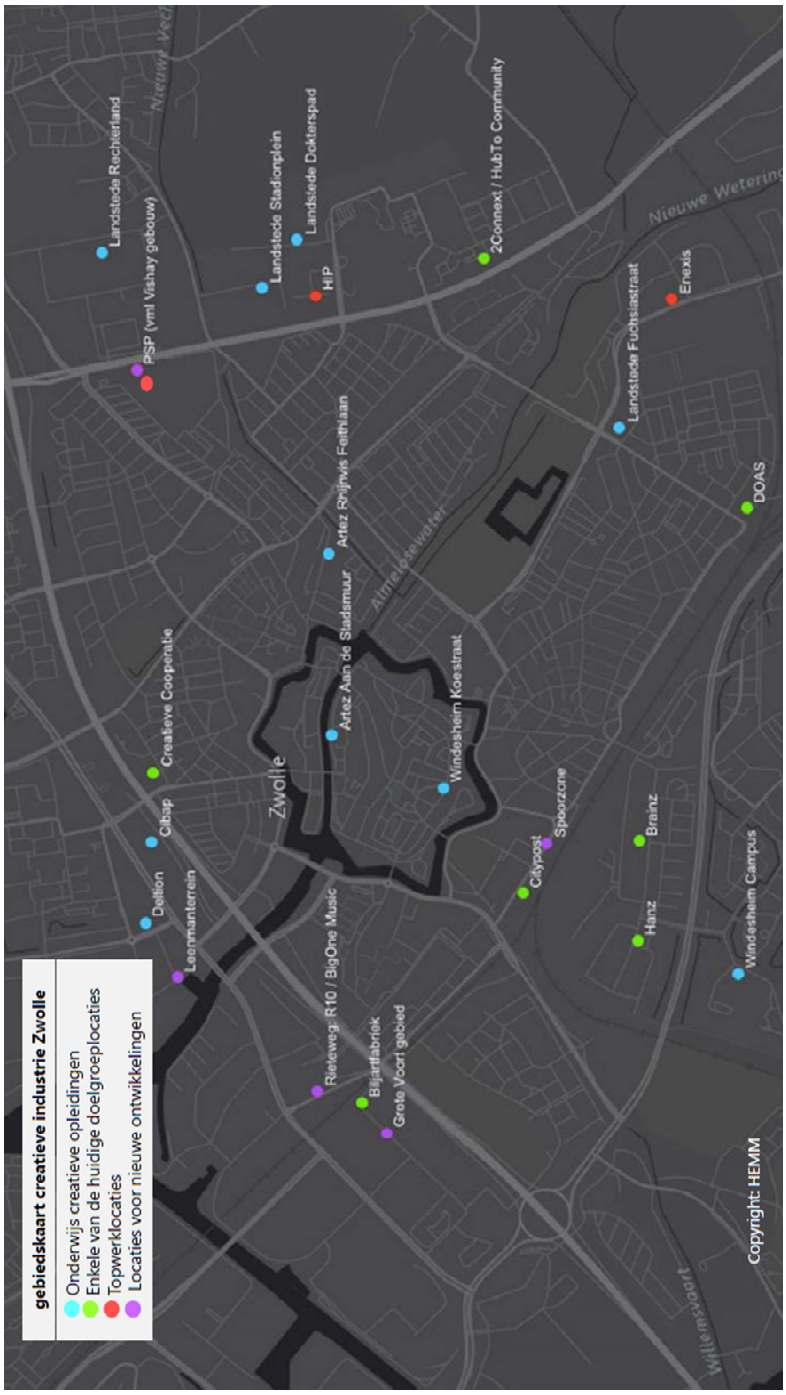
Cultuur:

- Atelier Sandra Steen – dansimprovisatie
- Agnes Groot Koerkamp – Ceramiste (workshops, cursussen, opdrachten)
- Willy van der Beek – schilder
- Eline Achterhuis – Beeldend kunstenaar & docent
- Beeldhouwschool Zwolle
- ARTVANBUREN – Kunst (kunst, verkoop, workshops, verhuur)
- Micha Wink – Componist, arrangeur, pianodocent
- ZINKWIT – Meike Beekhuis – Zwols instituut voor kunst
- Tango Alegría – School voor Argentijnse Tango
- Thea de Badts van den Broek – Keramiek
- Wilma Wilbrink – Beeldend kunstenaar & docent
- Barabara van Loon – Exhibitions, performances, installations and projects
- Ton Langerwerf – Schilder
- Bert van Heerde – Schilder
- Gea Bleijenberg – Schilder
- Lenneke Saraber – Beeldend kunstenaar & docent
- Zangatelier Floor Stappers – Zangeres en zangdocente
- Coen Bouwstra - Tekenaar

Creatief:

- Wybo Terpstra – Meubelvormgeving
- Susan Duenk – Meubelstoffering en textiele vormgeving
- Kees Muizelaar – Fotografie
- Sand'Or – Edel smederij
- Het grafisch ambacht – Grafisch ontwerp, zeefdruk en ambacht
- Arjan Vrielink – Zilver en goudsmid

Bijlage 6: spreiding creatieve sector

Bijlage 7: samenvatting atelierbeleid Eindhoven, Amsterdam en Nijmegen

Aterlierbeleid gemeente Eindhoven

De gemeente Eindhoven (Gemeente Eindhoven, 2018-2019) omschrijft het belang van een creatief vestigingsklimaat als volgt:

- Het bevordert de aantrekkelijkheid van de stad.
- Het zorgt voor een sterke nationale economische sector.
- Creatieve industrie is ondersteunend en leidend aan de technologische maakindustrie.
- Het heeft een culturele functie.

Een aantal actuele ontwikkelingen heeft geleid tot de vraag naar een atelierbeleid. Onder andere wordt aangestuurd vanuit het vastgoedbeleid op het relevanter gebruik van (tijdelijk) leegstaande gebouwen. Daarnaast stopt een deel van het tijdelijk gebruik van gebouwen, wat voor een grote groep creatieven zorgwekkend is.

De gemeente Eindhoven heeft onderzocht of er behoefte is aan ruimte en aan welk type ruimte er behoefte is. Ze heeft gekeken naar het kwantitatieve en kwalitatieve aanbod, welke fasen je kunt onderscheiden in een ‘ateliercarrière’ en hoe de samenstelling van huidige gebouwen is. In Eindhoven komen de creatieven met name uit de Eindhovense beroepsopleidingen Sint Lucas, Design Academy Eindhoven, Fontys en TU/e. Eindhoven gelooft dat de kwaliteit van het vestigingsklimaat bepaalt in hoeverre deze jonge creatieven zich willen vestigen in Eindhoven.

Het atelierbeleid van de gemeente Eindhoven richt zich op startende ondernemers, die (nog) niet terecht kunnen bij commerciële verhuurders. Deze groep heeft behoefte aan betaalbare en flexibele locaties om te werken. Deze locaties kunnen hen helpen om uiteindelijk positie in te nemen en te behouden op de markt. Het beoogde resultaat van het atelierbeleid:

‘Het bieden van ruimte voor creatieven in de stad en daarmee het behouden van deze belangrijke groep voor Eindhoven. Eindhoven wil een aantrekkelijke en creatieve stad zijn en heeft daarvoor onder andere voldoende ruimten nodig voor makers uit allerlei disciplines. Hiermee bevorderen we de economische ontwikkeling van de stad. Het draagt bij aan een divers ecosysteem, in het geval van Eindhoven: technologie, design en kennis en daar voegen we voor het atelierbeleid kunst aan toe.’

Strategielijn 1: benut gemeentelijk vastgoed op een duurzame manier

De gemeente wil ook aanbieder zijn van ruimte en deze ruimte benutten voor de onderkant van de creatieve sector. Dit tegen een huur die acceptabel is voor de doelgroep, er is in Eindhoven uitgegaan van € 55,-- per m² vvo per jaar (omgerekend betekent dit dat een atelier van 65 m² circa € 300,-- per maand aan huur zou kosten). De ervaring heeft tot nu toe geleerd dat tijdelijke verhuur van gemeentelijk vastgoed minder goed werkt. Eigenaar, huurder en verhuurder investeren minimaal in het gebouw en de doorlooptijd is vaak te kort voor de

doorontwikkeling van de huurder. Er wordt ingezet op het aanwijzen van gebouwen als atelier voor minimaal 10 jaar. Uit gesprekken die ten behoeve van het beleid zijn gevoerd kwam naar voren dat in de gebouwen ruimte moet zijn voor en mix van bedrijvigheid, niet voor enkel starters. De rol van de gemeente in deze strategielijn is die van aanbieder van ruimte.

Strategielijn 2: zorg voor voldoende 'rauwe' plekken
Strijp-S was zo'n rauwe plek, waar creatieven op af kwamen en konden pionieren. Inmiddels is Strijp-S doorontwikkeld tot (centrum)stedelijke hotspot met luxe woningbouw en ruimte voor bedrijvigheid, het pionieren is aan het verdwijnen. Nieuwe bouwontwikkelingen bieden mogelijkheden voor 'placemaking'. Placemaking geeft in een tijdelijke situatie een doorkijk naar de uiteindelijke situatie, het creëert reuring en er is ruimte voor experimenten en activiteiten die op andere plekken moeilijk van de grond te krijgen zijn. Randvoorwaardelijk is dat de placemaking-activiteiten dienend zijn aan de plek en aan de herontwikkeling van die plek. De rol van de gemeente in deze strategielijn is om inzicht te krijgen in de vraag naar dit soort plekken en na te gaan welke plekken hiervoor in aanmerking komen.

Strategielijn 3: totaalconcepten ruimte bieden, waaronder zogenaamde 'makerspaces'
In deze strategielijn gaat het om 'totaalconcepten', broedplaatsen waar ontmoeting, experiment, vernieuwing en verbeelding plaatsvinden. Het woord 'makerspaces' refereert naar werkplaatsen die uitgerust zijn met voorzieningen die de creatief individueel zelf niet kan aanschaffen. De gemeente is in deze strategielijn met name faciliterend. Een voorbeeld is dat de gemeente voor een bestemmingsplanwijziging kan zorgen of proactief kan meewerken aan makerspaces.

Kaders voor uitvoering van het atelierbeleid van Eindhoven
1. Het vastgoedbeleid is leidend: uitgangspunt is een kostprijsdekkende huur (wijze van implementatie nog in onderzoek).
2. Structurele invulling van de panden.
3. Uitgaande van een huurprijs voor starters van maximaal € 55,--/m²/vvo/jaar (mogelijk nog lager, afhankelijk van de gebouwexploitatie in combinatie met aandeel mix van creatieven).
4. Geen marktverstoring door de inzet van gemeentelijke panden: we willen juist een vliegwiel zijn waarbij de startende creatieven door kunnen doorstromen naar de markt.
5. Inzet op een mix van type creatieveling, dus niet alleen designers of alleen kunstenaars.
    - Inzet op totaalconcepten qua functies: werken, ontwikkelen, maken, presenteren.
    - Inzet op totaalconcepten qua gebruikers: mix van gevestigde ondernemers en starters met gedifferentieerde huurtarieven.

Broedplaatsenbeleid gemeente Amsterdam

Ook de gemeente Amsterdam heeft een broedplaatsenbeleid gemaakt dit jaar (Gemeente Amsterdam, 2019). Dit beleid is opgebouwd uit een set beleidsdoelstellingen met betrekking tot broedplaatsen en een concretere uitleg van de uitvoering van deze doelstellingen.

Broedplaatsen bieden ruimte

- **We werken aan het bestendigen van broedplaatsen, ateliers en (atelier)woningen**
  Hierbij gaat het om broedplaatsen waar de contracttermijn afloopt. De gemeente wil in geval van gemeentelijk vastgoed de huurcontracten verlengen en in andere gevallen overwegen om het vastgoed te verwerven.
- **We zoeken ontwikkelkansen voor broedplaatsen, ateliers en (atelier)woningen**
  Bij het uitgeven van tenders voor gebieden waar nieuwe wijken worden gebouwd neemt de gemeente steeds vaker broedplaatsen mee in het programma. Er wordt actief ingezet op de combinatie werken en wonen in hetzelfde pand. Daarnaast worden broedplaatsen opgenomen in het strategisch huisvestingsplan kunst en cultuur om de relatie tussen broedplaatsen en gebiedsontwikkeling te borgen.
- **We realiseren een broedplaats in de openbare ruimte**
  Deze broedplaats zal met name geschikt zijn voor experimentele festivals en kunst en voor talentontwikkeling.
- **We helpen initiatieven voor nieuwe broedplaatsen bij de planontwikkeling**
  Hierbij gaat het om hulp in de vorm van het aanbieden van kennis, coaching en een relevant netwerk. Ook heeft de gemeente bij de Triodos Bank 1 miljoen euro onderpand ingebracht, zodat deze bank betaalbare leningen kan geven voor de ontwikkeling en de exploitatie van broedplaatsen. Daarnaast stelt de gemeente subsidies beschikbaar voor het onrendabele deel van de investering in een broedplaats, waarbij het doel is dat de broedplaats na de subsidieverlening zelfstandig een positieve exploitatie kan draaien.
- **We zetten de voorwaarde van huurtermijnen voor creatieven van vijf plus vijf jaar voort en behouden toptalent**
  Om zoveel mogelijk kunstenaars de kans te bieden om gebruik te kunnen maken van de beschikbare ruimte, is doorstroming nodig. Dit wordt georganiseerd door tijdelijke contracten van maximaal tweemaal vijf jaar. Zo heeft iedere huurder de kans om zich in tien jaar te ontwikkelingen in een broedplaats. Voor kunstenaars die zich artistiek ontwikkelen maar niet meer gaan verdienen, kan een ‘toptoets’ bij de Commissie Ateliers en (Woon)Werkpanden Amsterdam (CAWA) worden gehaald. In het bezit van deze ‘toptoets’ kan een kunstenaar langer in aanmerking komen voor een gesubsidieerde ruimte.
- **We werken aan kennisdeling en -vergroting onder broedplaatsen op het terrein van governance en financiën**
  Broedplaatsen leveren ieder jaar een jaarafrekening met toelichting aan. Deze worden beoordeeld om te kijken hoe het gaat met de broedplaats en op basis daarvan kunnen coaches aangeboden worden om te helpen op het gebied van governance en financiën.

- **We stimuleren verduurzaming van het casco en de inbouw**
  Per project wordt op basis van onder andere de eigendomsverhouding, de investering, de rendabiliteit en het resultaat voor de exploitatielasten beoordeeld of en in welke mate verduurzaming wordt meegenomen als onrendabel deel van de investering.

Broedplaatsen zijn open, inclusief en divers

- **We stimuleren de verbindingen binnen broedplaatsen en de verbindingen tussen broedplaatsen en de wijk en de stad**
  Programmering in broedplaatsen is de sleutel van verbinding binnen de broedplaatsen, tussen de broedplaatsen en met de omgeving. Dit wordt onder andere gestimuleerd middels een subsidie die kan worden verleend voor programmering. Ook worden broedplaatsen gestimuleerd om een fysieke ruimte voor presentaties en programmering te realiseren en om een programmeringsbudget op te nemen in de exploitatie.
- **We stimuleren verbindingen tussen broedplaatsen en culturele instellingen**
  Dit wordt bijvoorbeeld gerealiseerd in samenwerking met het Amsterdams Fonds voor de Kunst (AFK) en CAWA. Zo wordt aan onder andere mbo-studenten een '3Package Deal' aangeboden in samenwerking met het AFK: een woning, een werkplek en een werkbudget.
- **We werken aan inclusieve, diverse broedplaatsen**
  Er is een Code Culturele Diversiteit, waarin concrete handreikingen worden gegeven om inclusiviteit en culturele diversiteit structureel in de instelling te verankeren voor de onderdelen publiek, programma, personeel en partners. Ook wordt de toegankelijkheid van broedplaatsen voor invaliden gestimuleerd.
- **We stimuleren een grote verscheidenheid aan broedplaatsinitiatieven**
  De gemeente wil prijsvragen organiseren voor broedplaatslocaties om nieuwe, originele initiatieven de ruimte te geven.
- **We werken aan kennisuitwisseling en het realiseren van broedplaatsen in de Metropool Regio Amsterdam (MRA)**
  Binnen de MRA wordt een plan ontwikkeld voor kennisdeling en uitwisseling om de aangesloten gemeenten te helpen bij het opstellen van broedplaatsenbeleid. Omdat de druk op vastgoed in Amsterdam stijgt, zijn de laatste jaren ook broedplaatsen middels subsidies gerealiseerd buiten de gemeentegrenzen.
- **We ondersteunen 'rafelranden' en vrijplaatsen als daar aanleiding toe is**
  Dit zijn locaties die vanuit een kraaksituatie zijn ontstaan. Het zijn veelal regelluwe plekken waar gebruikers en bewoners zelf hun zaken regelen.
- **We ondersteunen leegstandsbeheer met een maatschappelijke invulling**
  Hierbij gaat het om leegstandsbeheerders met een creatieve focus. Doordat de horizon doorgaans kort is wordt geen subsidie verleend. Per project wordt een afweging gemaakt of en in welke mate financiële steun kan worden gegeven.

Aanpak en aandachtspunten atelierbeleid gemeente Nijmegen

De gemeente Nijmegen heeft het atelierbeleid en de totstandkoming daarvan met name op het relatieniveau aangepakt. De focus ligt erop dat de gemeente de culturele en creatieve organisaties, gezelschappen en individuen zelf in staat wil stellen om iets te realiseren. Als je verder op bepaalde plekken echt iets wilt laten ontstaan dan kun je daar als gemeente vastgoed verwerven en een ontwikkeling op die manier sturen.

In het atelierbeleid van de gemeente Nijmegen is een 'verzamelterm' tot stand gekomen, waar ondernemend kunstenaars een voorstel voor kunnen doen, er zijn geen vaste kaders aan gesteld. Doordat er juist geen kaders zijn gesteld, maak je heel veel mogelijk. Zo weet je niet wat er komt, maar je kunt onder deze noemer elke mogelijke vastgoedontwikkeling in de sector kwijt. Het uitgangspunt is om open te staan voor de mogelijkheid dat je niet weet wat er komt, er ontstaat dan spontaan iets en misschien ontstaat op die manier een *hotspot*. Als dit het geval is, kun je als gemeente vervolgens elementen aan die plek gaan toevoegen. Budget voor deze ontwikkelingen komt uit de algemene middelen voor cultuur.

Een beknopte samenvatting van overige uitgangspunten in het atelierbeleid:
- Uitgaan van een deel tijdelijke, semipermanente en permanente ateliers. Vervolgens maak je een keuze hoe de verdeling moet zijn.
- Streefwaarden hechten aan hoeveel ateliers je wilt, hoeveel kunstenaars je wilt bedienen.
- Gekozen om jong talent te willen faciliteren, vanuit het idee dat je ergens een focus op moet hebben en het belangrijk is om keuzes te maken.
- Vereiste is dat een kunstenaar van toegevoegde waarde is voor zijn/haar omgeving. Deze kunstenaars krijgen, waar mogelijk, voorrang.
- Ondernemerschap wordt gezien als onderdeel van het kunstenaar vak.
- Werken met tijdelijke contracten, waar de huur bij aanvang voordeliger is en na verloop van tijd toeneemt. Hiermee waarborg je doorgroei.

Belangrijkste punten waar de gemeente tegenaan is gelopen zijn dat het vele jaren kost om een beleid volledig te kunnen doorvoeren. De huidige gebruiken worden uitgefaseerd (bijvoorbeeld huidig lopende vaste contracten op pekken waar je het jong talent naartoe zou willen laten stromen). Verder ontstaat er een scheiding tussen de jonge kunstenaars en de 'oude garde'. Dit is een complexe situatie wanneer je hebt gekozen om de focus te leggen op jong talent. Aan de andere kant sta je stil als je geen keuzes maakt.